

Sołtysiak, Marian

Sto pięćdziesiąt lat Muzeum w Płocku

Rocznik Muzeum Mazowieckiego w Płocku 1, 3-88

1972

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych oraz w kolekcji mazowieckich czasopism regionalnych mazowsze.hist.pl.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

MARIAN SOŁTYSIAK

**S T O P I Ę Ć D Z I E S I Ą T L A T
M U Z E U M W P Ł O C K U**

**ROCZNIK
MUZEUM
MAZOWIECKIEGO
W PŁOCKU**

zeszyt 1

1972

Rada Redakcyjna

Przewodniczący: *Stanisław Lorentz*, członkowie: *Janusz Durko*,
Benon Dymek, *Kazimierz Pietkiewicz*, *Marian Sottysiak*,
Włodzimierz Szafrński

Zespół redakcyjny

Redaktor Naczelny: *Marian Sottysiak*, Z-ca Redaktora Naczelnego:
Aleksander Błachowski, Sekretarz Redakcji: *Halina Kowalska*,
Redaktor Techniczny: *Maria Pikulska*

Projekt okładki i karty tytułowej

Zofia Samusik-Zaremba

Fotografie

Wiesław Dyśkiewicz

Redaktor

Aleksander Błachowski

Opracowanie graficzne

Maria Pikulska

Tłumaczenie na jęz. angielski

Andrzej Wieczorek

Tłumaczenie na jęz. niemiecki

Stanisław Łyłka

Muzea współczesne są nie tylko skarbnicami, w których przechowuje się dobra kultury, lecz także instytucjami naukowymi i oświatowymi. Badania naukowe, przez nie prowadzone, są dokumentowane i upowszechniane za pośrednictwem wydawnictwa, przy czym typowym dla muzeów wydawnictwem periodycznym są roczniki. Muzeum Mazowieckie w Płocku może pochwalić się 150-letnimi tradycjami pożytecznej działalności, od chwili powstania powiązanej z oświatą i nauką, bo przecież założone było przy Szkole Wojewódzkiej, a przez długie lata związane z tak zasłużonym Płockim Towarzystwem Naukowym.

Muzeum o charakterze regionalnym w ostatnich dziesięciu latach szybko poczęło się rozwijać i uzyskało rangę muzeum okręgowego, a jego perspektywy rozwojowe zarysowują się bardzo pomyślnie. Wiąże się to z wielkim ekonomiczno-społecznym rozwojem Płocka, który przekształca się w nowoczesny ośrodek przemysłowy. Ważnymi czynnikami rozrostu płockiego Muzeum jest ścisła współpraca z Petrochemią i wielka życzliwość władz płockich. Realizuje się wskutek tego w Płocku tak powszechnie uznana już teza, że równomiernie rozwijać się powinno życie gospodarcze i życie kulturalne, że zaspakajać trzeba równocześnie i potrzeby materialne, i potrzeby kulturalne człowieka, bo tylko w takich warunkach rozwój będzie prawidłowy i będzie miał charakter ciągły.

Muzeum Mazowieckie w Płocku, które otrzymało obecnie na swą siedzibę historyczny zespół zamkowych budowli, wkracza do rzędu czołowych muzeów polskich. To wielki dla niego zaszczyt, ale ta ranga nakłada też wielkie obowiązki. Zadania, które Muzeum musi wypełniać w mieście i w regionie, wymagają rozwinięcia poważnych prac naukowych i szerokiej a umiejętnej działalności w dziedzinie upowszechniania kultury. Periodyczne wydawnictwo naukowe wydaje się teraz niezbędne.

Otwarcie Muzeum Mazowieckiego w Płocku w jego nowej siedzibie jest wielkim świętem nie tylko dla Płocka, ale też dla całego muzealnictwa polskiego i dla polskiej kultury. To Muzeum, wypełniając wszystkie zadania muzeum regionalnego i okręgowego, ma własne odrębne oblicze, bo obrazuje w swych salach wystawowych nie tylko przeszłość, ale też i teraźniejszość, i wizję przyszłości, w szczególności powstanie i działalność Petrochemii, która w dziejach miasta zapisuje tak wielką kartę. To Muzeum ma też w dziedzinie artystycznej dział, który wyodrębnia je wśród muzeów polskich, bo tylko tu stanowi specjalny zespół — to dział sztuki i kultury z okresu Secesji, który dziś budzi tak poważne zainteresowanie. W niedalekiej zaś perspektywie widzimy utworzenie działu kultury ludowej w zabytkowym spichrzu, co pozwoli stworzyć pełniejszy obraz życia na tej ziemi.

Zeszyt pierwszy Rocznika obrazuje osiągnięcia Muzeum Mazowieckiego w ciągu 150 lat. A zeszyt ten jest wyrazem nowej epoki w działalności tak doskonale rozwijającej się polskiej placówki kulturalnej.

Prof. dr STANISŁAW LORENTZ

Przewodniczący

Rady Naukowej Muzeum Mazowieckiego
i Rady Redakcyjnej Rocznika

UCHWAŁA Nr XVIII/70/71

Miejskiej Rady Narodowej w Płocku

z dnia 22 października 1971 r.

w sprawie jubileuszu 150-lecia Muzeum Mazowieckiego w Płocku

W dniu 21 września 1821 roku Komisja Rządowa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego Królestwa Polskiego zatwierdziła statut i nazwę „Muzeum Publiczne i Szkolne Województwa Płockiego”. Była to wspólna placówka plockiego Towarzystwa Naukowego (jej inicjatora) i Szkoły Wojewódzkiej Płockiej (obecnego Liceum im. Marszałka Stanisława Małachowskiego). Płockie Muzeum powstało wprawdzie już po udostępnieniu społeczeństwu prywatnych zbiorów w Puławach i Wilanowie, było jednak pierwszą w Polsce instytucją muzealną działającą na podstawie decyzji władz państwowych.

W ciągu całej działalności – przetrwanej w latach zaboru i okupacji hitlerowskiej – Muzeum zgromadziło i uratowało cenne dobra kultury narodowej, prowadziło działalność badawczą i popularyzatorską. W swej historii chlubiło się ofiarnością społeczeństwa i pełną poświęcenia pracą takich ludzi z Towarzystwa Naukowego Płockiego jak: Kajetan Morykoni, Jan Borowicz, Aleksander i Maria Maciejowiec, Halina Rutka, Kazimierz Gelinek.

W roku 1949 Muzeum zostało upaństwowione, a następnie w roku 1960 decyzją władz państwowych przeznaczono na jego siedzibę Zamek Książąt Mazowieckich – pomnik kultury narodu, adaptowany na ten cel w ramach inicjatywy towarzyszących budowie Mazowieckich Zakładów Rafineryjnych i Petrochemicznych. Nastąpił wtedy nowy okres w rozwoju tej placówki, podkreślony nadaniem jej w 1966 roku rangi muzeum okręgowego dla województwa warszawskiego.

Biorąc pod uwagę:

- 150-letnią tradycję istnienia Muzeum Mazowieckiego, jako jednej z najstarszych instytucji muzealnych w kraju, a nawet w Europie;
- rolę tegoż Muzeum, jako ośrodka kulturotwórczego w rozwijającym się dynamicznie Płocku i województwie warszawskim;
- naukowe, popularyzatorskie i społeczno-polityczne osiągnięcia Muzeum Mazowieckiego oraz możliwości jego oddziaływania na rzecz zrównoważenia rozwoju technicznego z rozwojem kulturalnym miasta;

działając w porozumieniu z Ministerstwem Kultury i Sztuki – Zarząd Muzeów i Ochrony Zabytków oraz Prezjdium Wojewódzkiej Rady Narodowej – Wydziałem Kultury w Warszawie

Miejska Rada Narodowa w Płocku

dla uczczenia 150 rocznicy powstania Muzeum Mazowieckiego w Płocku – na podstawie art. 27 ustawy o Radach Narodowych z dn. 25 I 1958 r. (Dz. U. Nr 27, poz. 172 z r. 1963) uchwała, co następuje:

§ 1

Uznać, że Muzeum Mazowieckie w Płocku dobrze się zasłużyło kulturze narodowej, Mazowszu i miastu.

§ 2

Ogłosić jako rok jubileuszowy okres od dnia 21 września 1971 do dnia 21 września 1972.

§ 3

Nadać Muzeum Mazowieckiemu w Płocku medal „X Wieków Płocka”.

§ 4

Odpowiedzialne za wykonanie uchwały – Prezjdium Miejskiej Rady Narodowej w Płocku.

Przewodniczący
Prezjdium MRN w Płocku

mgr KAZIMIERZ JANIAK

Przewodniczący
Senatu MRN w Płocku

mgr FRANCISZEK DOROŃ

1. Uchwała Miejskiej Rady Narodowej w Płocku w sprawie jubileuszu 150-lecia Muzeum

2 i 3. Medal „150 lat Muzeum w Płocku” (proj. Zofia Samusik-Zaremba)

POCZĄTKI MUZEUM 1820—1830

Wśród licznych inicjatyw powstałego w 1820 roku Towarzystwa Naukowego przy Szkole Wojewódzkiej Płockiej poważne miejsce zajmowało zorganizowanie muzeum. Wagę tego postanowienia podkreśla fakt, że na okres ten przypadają narodziny polskiego, a nawet europejskiego muzealnictwa. Powstające wówczas muzea, również polskie, wyrastały niemal zawsze z kolekcji prywatnych, kształtowanych na przestrzeni długiego czasu, niekiedy wielu stuleci. Czołowymi polskimi przykładami udostępnienia publicznego zbiorów w pocz. XIX wieku są Puławy Izabelli Czartoryskiej i Wilanów Potockich¹.

Płockie Muzeum, chronologicznie trzecie w Polsce, otworzyło niejako inny nurt kształtowania się muzeów w Polsce powstających z potrzeby i inicjatywy społeczeństwa. Miały one gromadzić i udostępniać wszystko, co wiąże się z dziejami danego miasta i regionu, z historią narodu. Ogólna koncepcja muzeum regionalnego pozostała aktualna do dzisiaj, chociaż wówczas Muzeum Towarzystwa Naukowego wyrosło z tradycji Szkoły Wojewódzkiej, będącej od czasu reform Komisji Edukacji Narodowej, a w szczególności w latach 1815—1830, głównym ośrodkiem intelektualnym Płocka i województwa płockiego. Już zarządzenia władz Księstwa Warszawskiego z 1812 roku nakazywały zakładanie w szkołach departamentowych muzeów o charakterze pracowni naukowych z zakresu fizyki i historii naturalnej². „Zbiory naukowe” istniały więc w płockiej Szkole Wojewódzkiej już znacznie wcześniej, o czym mówi cytowany przez Waldemara Rolbieckiego fragment raportu Szkoły, skierowanego do Komisji Rządowej Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z 1820 roku, a mianowicie: „...,Muzeum. Komisja Edukacyjna sprawiła dla Szkoły Płockiej potrzebne fizyczne i matematyczne narzędzia; podobnie z Berlina przysłane były dwa globy i różne instrumenta; ale w roku 1807, po wybiciu drzwi do składów i do Muzeum w czasie zajęcia kolegium przez wojska, nie miało zostać żadnych narzędzi oprócz

berlińskich globów. W roku 1808 ofiarował Szkole doktor Hartman aparat galwaniczny niezupełny i zbiór minerałów w niewielkiej pokojowej szafce zamkniętej. Drobne optyczne narzędzia zostały po rektorze Rose. Maszynę elektryczną otrzymała Szkoła z daru rektora ks. Przybylskiego. Narzędzia matematyczne z Wrocławia sprowadzono³⁷.

Nie przeceniając znaczenia muzeum szkolnego, przeznaczonego wyłącznie dla realizacji programu nauczania, należy pamiętać, że ci sami ludzie, którym ono podlegało, z rektorem Kajetanem Morykonim na czele, byli założycielami Towarzystwa Naukowego. Tradycja muzeum szkolnego legła zatem u podstaw postanowienia o założeniu Muzeum, sformułowanego w ustawach Towarzystwa Naukowego. Część 8 statutu mówi:

— 12 —

VIII. M u z e u m.

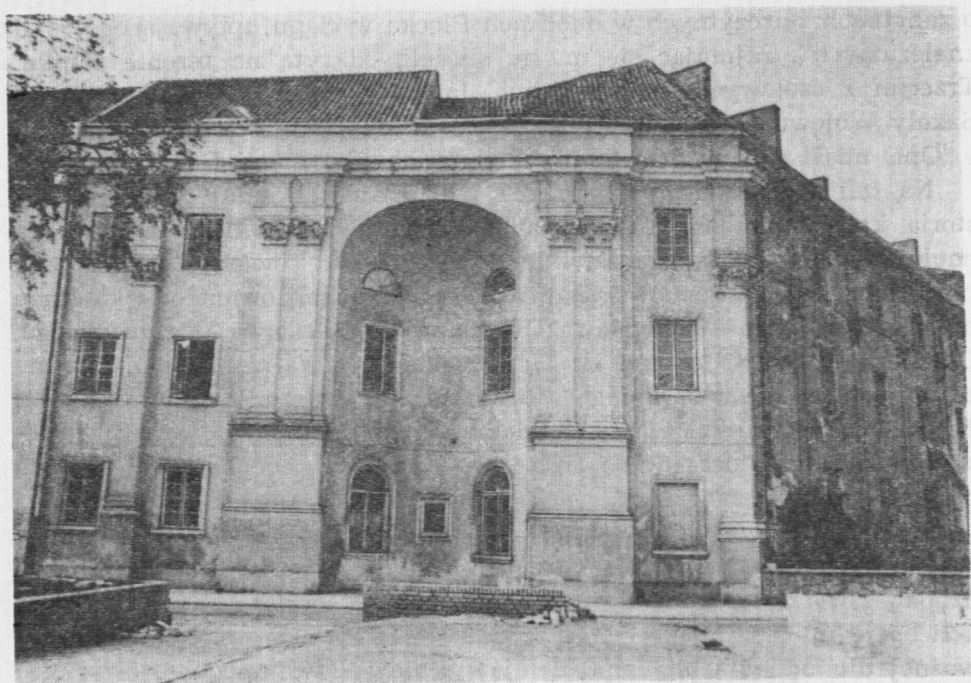
37. Każdą osobliwość natury, pomnik historyczny, albo jaką bądź rzecz Naukom i przemysłowi przydatną, Towarzystwo z wdzięcznością do składów swoich przyjmuje.
38. Muzeum Towarzystwa połączone być może z Muzeum i Gabinetaми Szkoły Woiewódzkiej, ale starać się wypadnie o wolność nadania tym składom tytułu *Muzeum Woiewództwa Płockiego*.
39. To Muzeum dla ukazywania Publiczności w pewne czasy otwierane być może.

4. Fragment Statutu Towarzystwa Naukowego z 1820 r.

Starania połączenia zbiorów muzealnych Szkoły i Towarzystwa zakończone zostały pomyślnie.

W dniu 21 września 1821 roku Komisja Rządowa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego Królestwa Polskiego w swoim reskrypcie nr 1. 7097 zezwoliła na połączenie zbiorów Towarzystwa i Szkoły nadając im nazwę „Muzeum Publiczne i Szkolne Województwa Płockiego”⁵.

Dzień 21 września 1821 r. jest więc dniem oficjalnego zatwierdzenia Muzeum w Płocku. Było ono zatem pierwszą w kraju instytucją muzealną, działającą na podstawie decyzji władz państwowych Królestwa Polskiego. Koncepcja muzeum wypływała z założeń programowych Towarzystwa Naukowego, a właściwie była jedną z form realizacji głów-

5. Gmach Szkoły, w którym zostało założone i miało swą siedzibę „Muzeum Publiczne i Szkolne Woj. Płockiego” w latach 1820—30

nego celu, który brzmiał: „zebrać i opisać dokładny obraz województwa płockiego”. Tak więc od samego początku muzeum było ściśle powiązane z programem badań naukowych, który stworzył rektor Szkoły Wojewódzkiej i sekretarz Towarzystwa Kajetan Morykoni. Ten wychowanek Akademii Krakowskiej, mający kontakty z Janem Śniadeckim i Hugonem Kołłątajem, wykorzystywał w swej pracy zaszczerpione w młodości idee Oświecenia.

Realizując program badań Kajetan Morykoni opracował i rozesał kwestionariusz będący podstawą jednolitego z inventaryzowania zasobów, w tym również kulturalnych oraz sytuacji bieżącej we wszystkich dziedzinach życia. Pomimo niemałych kłopotów z naukowym opracowywaniem napływających opisów miejscowości, zespół badaczy skupiony w Towarzystwie podjął na dużą skalę opracowanie dziejów miasta i województwa płockiego. Najbardziej płodnym z zespołu zainteresowanego przeszłością był Wincenty Hipolit Gawarecki, który opracowaniem „Historia miasta Płocka” rozpoczął całą serię rozpraw o tematyce płockiej i mazowieckiej. Sam Morykoni opracował dzieje szkoły płockiej (od 1781 r.), teatru płockiego (od 1759 r.) oraz napisał „Wiadomość

o zabytkach starożytnych w okolicach Płocka w ciągu upływającego roku znalezionych”, zajmując się m. in. studnią odkrytą na terenie zamku. Trzecim z czołowych badaczy był Jan Borowicz, zastępca profesora Szkoły Wojewódzkiej, autor prac „Opisanie miast w obwodzie płockim” i „Opis miast w obwodzie lipnowskim, w dawnej Ziemi Dobrzyńskiej”⁶.

Na fali zwiększonego z pobudek patriotycznych zainteresowania historią kraju oraz przy tak licznych sukcesach płockiego środowiska naukowego przeprowadzono z inicjatywy prezesa Towarzystwa, biskupa płockiego Adama Prażmowskiego badania nad zlokalizowaniem w katedrze płockiej grobowca Władysława Hermana i Bolesława Krzywoustego. Odnalezione przy udziale H. Gawareckiego szczątki ludzkie, złożone zostały uroczysto w sarkofagu zaprojektowanym przez Zygmunta Vogla. Niezachowanie się jakiegokolwiek dokumentacji naukowej tego przedsięwzięcia nasuwało uzasadnione wątpliwości, które obecnie dopiero zostaną rozstrzygnięte w związku z podjętą weryfikacją badań⁷.

Te przykładowo podane prace naukowe, poszerzone chociażby o cały zespół tematyki współczesnej, świadczą o charakterze i intensywności działań Towarzystwa. W tej atmosferze przyszło praktycznie kształtować koncepcję muzeum, jako jednej z placówek Towarzystwa, tak przecież ważnej dla udokumentowania dziejów województwa płockiego.

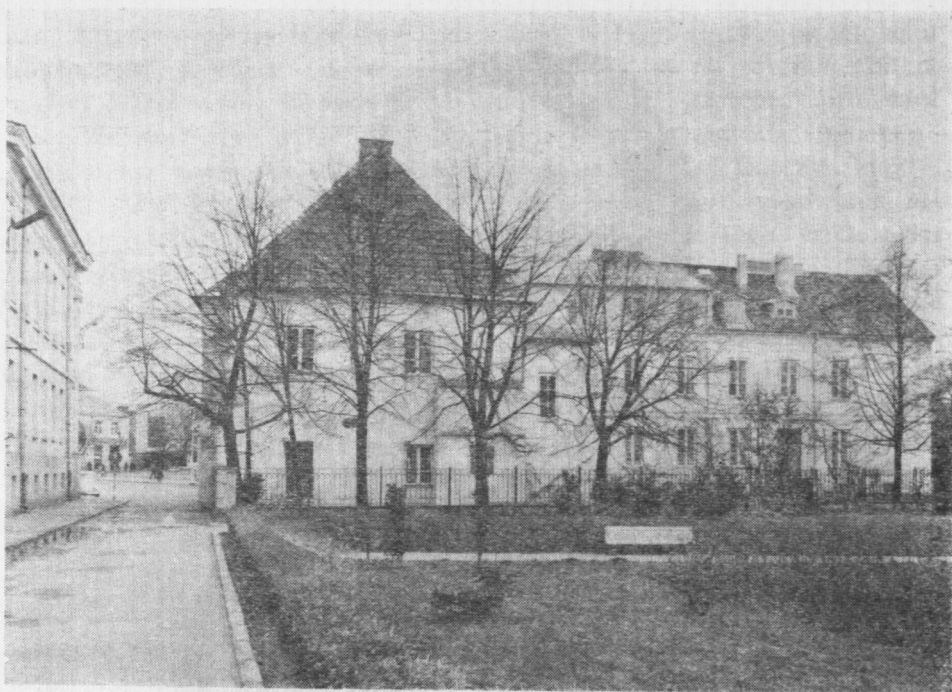
Najpoważniejszą dziedziną działalności Muzeum był dział „starożytnictwa”, gromadzący zabytki archeologiczne i numizmaty. Członkowie Towarzystwa, szczególnie Jan Borowicz, prowadzili badania, głównie archeologiczne, opracowywali posiadane eksponaty. Ekspedycje naukowe, docierające na miejsca wykopalisk, prowadziły bardzo wszechstronną dokumentację włącznie z pomiarami terenu i wywiadami u okolicznych mieszkańców. Spośród licznych znalezisk najważniejszy był skarb monet z Trzebonia koło Proboszczewic, składający się ze 145 monet wybranych z tysiąca kilkuset, który Jan Borowicz opisał i udokumentował rysunkami, a także wydatował na podstawie analogii z podobnym znaleziskiem w Danii. Monety te zostały następnie przekazane przez Prezesa Komisji Wojewódzkiej gen. Floriana Kobylińskiego Towarzystwu Przyjaciół Nauk w Warszawie, które powierzyło ich ponowne opracowanie Joachimowi Lelewelowi. Część monet pozostała już w Warszawie, 35 sztuk wróciło do Płocka⁸.

Wszystkie eksponaty działu „starożytności” pochodziły ze znalezisk, dostarczone przez członków Towarzystwa, okolicznych ziemian, młodzież, a nawet robotników. I tak student Feliks Bożewski przekazał garnek, w którym znaleziono skarb trzeboński, Adam Żółtowski, nauczyciel domowy złożył „zabytki starożytne” pochodzące z Sierakówka, inspektor Marcinkowski i Ignacy Kanigowski — pamiątki z grobów i okopów w Tuchlinie nad Narwią. Muzeum przyjmowało także eksponaty do

Wic. Hip. Gawarecki

6. Wicenty Hipolit Gawarecki — czołowy historyk płocki z I poł. XIX w.

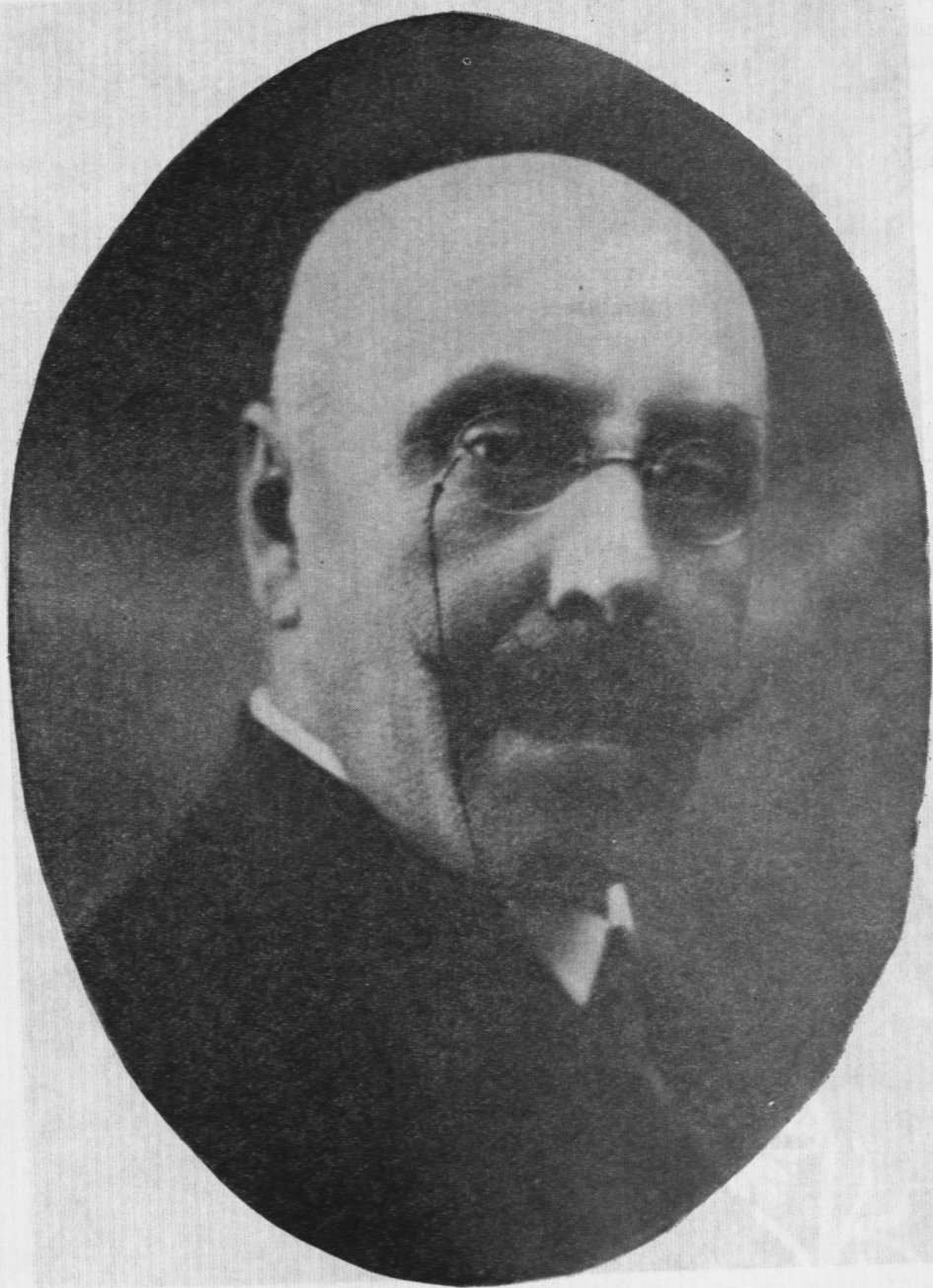

7. Budynek Towarzystwa Naukowego, w którym miał swą siedzibę dział zabytków Muzeum Mazowsza Płockiego od 1912 r.

opracowania naukowego; np. właścicielka Wierznicy Rościszewska za określenie znalezionych na jej dobrach monet zobowiązała się część przekazać do zbiorów. Również w Muzeum opracowano znalezisko monet z powiatu mławskiego. Wielu ofiarodawców przekazało także eksponaty historyczne, a wśród nich list urzędowy króla Jana III, odezwę Legionów Polskich we Włoszech, złożone przez Zakrzewskiego, plan Płocka oraz nieliczne obrazy⁹.

Zbiory połączonego Muzeum Towarzystwa i Szkoły Wojewódzkiej musiały nadal służyć potrzebom uczelni. Stąd rozwijały się gabinety pomocy szkolnych, a szczególnie dział historii naturalnej. W 1822 roku zakupiono w Warszawie do Muzeum gabinet mineralogiczny, który dzięki licznym darom osiągnął w 1830 roku liczbę 1805 eksponatów. Wśród ofiarodawców znaleźli się m. in. poseł gostyński Dębowski i zastępca profesora Trzciniński oraz wielu uczniów, przywożących eksponaty z wakacji¹⁰.

W Muzeum powstałym w pocz. XIX w. nie mogło brakować różnych „osobliwości”; składano do zbiorów czaszkę koźlą z rogami, skorupę strusiego jaja, gniazdo remiza, róg łosia, rurkę szklaną z huty w Skępem itp.¹¹.

8. Dr Aleksander Maciesza — wieloletni prezes TNP, autor pierwszego przewodnika po Muzeum

9. Maria Macieszyna — zasłużony badacz kultury ludowej Mazowsza, inicjatorka badań nad sztuką płocką

Muzeum stanowiło zatem zbiór różnorodnych eksponatów, cennych i bezwartościowych. Zgodnie z ówczesnymi zainteresowaniami najlepiej był prowadzony dział „starożytnictwa”, będący warsztatem pracy naukowej. Środowisko związane z tym działem posiadało ożywione kontakty z innymi ośrodkami, o czym najlepiej świadczy fakt wykorzystania przy opracowywaniu skarbu z Trzeboni analogicznych odkryć za granicą. Dbałość o utrzymanie w całości istniejących zespołów zabytków (rozdzielenie skarbu w Trzeboni określono jako stratę dla historii) wystawiała dobre świadectwo stosowanym w pracy muzealnej metodom.

Zbiory Muzeum zostały rozproszone po upadku powstania listopadowego, nie zachowały się także spisy inwentarzowe.

O rozmiarach Muzeum świadczy jednak wykaz z 1830 roku, zawierający te obiekty, które w ramach całego zespołu „są istotną Szkoły własnością”; zamyka się on liczbą 3613 eksponatów¹². Można przypuszczać, że całe Muzeum posiadało co najmniej 5.000 obiektów. Brak jest również wiadomości na temat zasięgu oddziaływania Muzeum. Liczne grono członków Towarzystwa i społecznych współpracowników potrafiło, jak się wydaje, dość szeroko spopularyzować idee gromadzenia zbiorów. Służyły one przede wszystkim młodzieży szkolnej, ale zgodnie ze statutem Towarzystwa miały być udostępniane publiczności.

DZIAŁALNOŚĆ MUZEUM W LATACH 1909—1939

Reaktywowane w 1907 roku Towarzystwo Naukowe Płockie przystąpiło do ponownej organizacji Muzeum. Podobnie jak w 1820 roku zaczątek stanowiły „zbiory szkolne”, kompletowane przez Towarzystwo Higieniczne w Płocku z inicjatywy dr Aleksandra Macieszy. Składały się na nie pomoce naukowe — mikroskop, tablice pogładowe, okazy roślin, owadów i zwierząt, ale w wydanej w 1904 roku broszurze Zofia Grabowska, opiekunka zbiorów uważa za konieczne gromadzenie również obrazów¹³.

Dzięki ofiarności społeczeństwa zbiory Muzeum dość szybko się rozrastają. Pierwszym poważnym darem był zespół eksponatów geologiczno-paleontologicznych po Aleksandrze Zalewskim, profesorze Uniwersytetu Lwowskiego, przekazany przez rodzinę chłopską Flaków z Radziwia¹⁴.

W roku 1912 w dwu pokojach na parterze budynku przy pl. Narutowicza 8 otwarto pierwszą wystawę, na którą złożyło się 780 eksponatów z zakresu paleontologii, mineralogii, geologii, przyrody, archeologii, numizmatyki, historii, rzemiosła artystycznego i etnografii¹⁵.

Na podstawie zachowanego przewodnika po ekspozycji z 1914 roku i fotografii wewnątrz możemy dość dokładnie poznać zawartość Muzeum¹⁶. W czterech szafach i kilku gablotach pierwszego pokoju umieszczono okazy dotyczące ziemi; skamieliny, żwiry, piaski z terenu całej Polski, zwłaszcza z Mazowsza Płockiego. Na szafach znajdowały się szczątki zwierząt — mamuta i niedźwiedzia jaskiniowego. Powyżej na ścianach tablice „stopniowego rozwoju życia organicznego na ziemi, oraz mapa geologiczna profesorów J. Siemiradzkiego i E. Dunikowskiego, a także krajobrazy geologiczne zawieszono nad szafami”.

W drugim pokoju eksponowano „okazy dotyczące człowieka, świata zwierzęcego i roślinnego na ziemi Płockiej”. A więc narzędzia krzemienne z okresu neolitu (Rębierz pod Tokarami i Ośnica), siekierki

Cena 10 groszy.

Dr. Al. M.

Przewodnik po Muzeum

Towarzystwa Naukowego w Płocku

Odbitka z Przewodnika po Płocku.

Nakładem Tow. Naukowego Płockiego.

11. Halina Rutska — wieloletni kustosz Muzeum Mazowsza Płockiego (portret mal. Konrad Krzyżanowski)

12. Wnętrze muzeum w okresie międzywojennym przy pl. Narutowicza 8
(mal. W. Kuczewski)

kamienne (Zagróbki, pow. płocki, Ligowa, pow. lipnowski), narzędzia i ozdoby brązowe (Milewko, pow. sierpecki), urny wydobyte w czasie budowy gmachu banku i wiele innych zabytków archeologicznych. „Zasługują na uwagę: klucz z XIV wieku, wydobyty z podziemi płockich, miecz krzyżacki wydobyty z Wisły, kule kamienne i żelazne, skrzynia skarbcowa z XVII wieku, stolik empirowy z początku XIX wieku, pieczęcie miast i cechów, przywileje, medale, miniatury itp.”. Z zakresu etnografii znajdowały się m. in. stroje z okolic Płocka i z Puszczy Zielonej oraz pająki wykonane w Cekanowie i Liszynie, pow. płocki. Na zakończenie eksponowane były okazy zwierząt i ptaków z lasów skrwileńskich oraz ptaków i ryb wiślanych, a także rogi jelenia i łosia.

Pierwsza wystawa była zatem zbiorowiskiem różnorodnych eksponatów, ułożonych jednak dość konsekwentnie pod kątem zilustrowania dziejów Mazowsza Płockiego.

Chociaż metoda ekspozycji, dość typowa zresztą dla ówczesnych muzeów nie tylko prowincjonalnych, czyniła z muzeum gabinet osobliwości, sama idea prezentacji działalności człowieka na tle jego środowiska

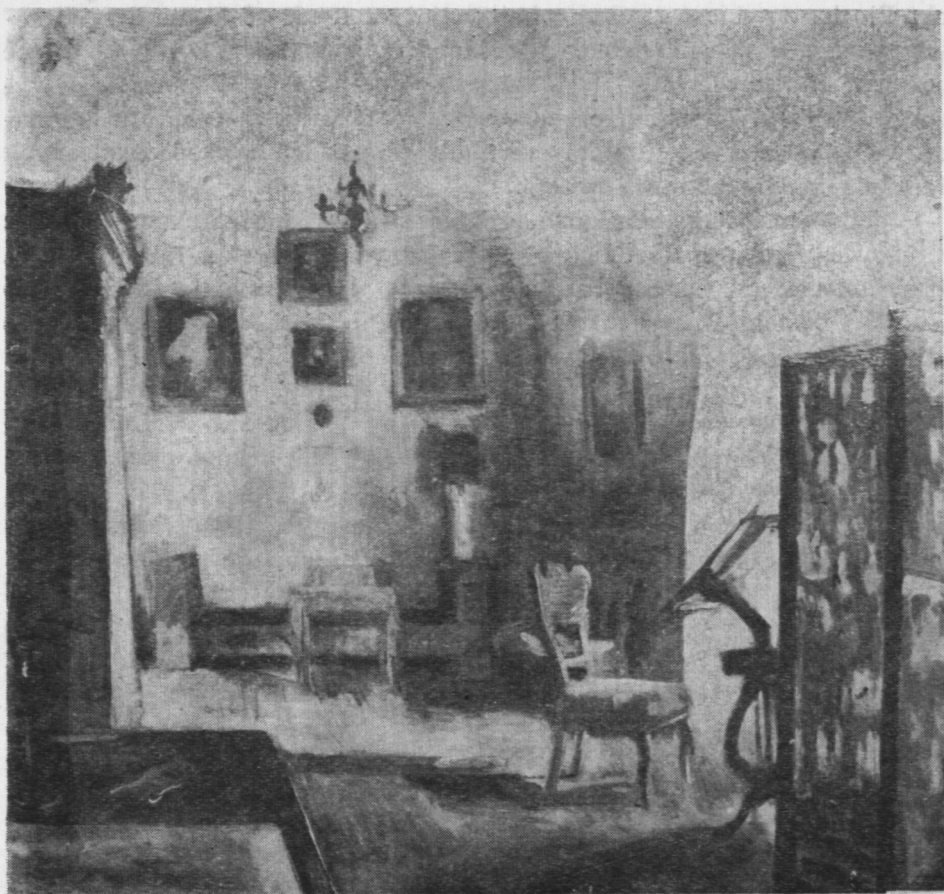
naturalnego dziś zyskała jeszcze na aktualności. Dzięki zabiegom kustosa Haliny Rutskiej i jej współpracownikom Muzeum Mazowsza Płockiego rozrosło się w ciągu kilkunastu lat tak poważnie, że pomimo powiększenia ekspozycji do 13 sal, w 1923 roku wiele zabytków archeologicznych i etnograficznych pozostawało w magazynie¹⁷.

Najszybciej rozwijał się dział kultury i sztuki, w którym zgromadzono wiele mebli, obrazów, szkła (m. in. Korzec, Baranówka, Nieborów), numizmatów, pamiątek historycznych — ofiarowanych m. in. przez M. Stokowską, L. Kadłubowskiego, ks. I. Lasockiego, I. Karnkowskiego z Karnkowa i G. Zielińskiego z Łążyna.

Dział etnografii i wykopalisk gromadził „przedmioty przedhistoryczne, szczątki zwierząt dyluwialnych, zabytki etnograficzne”. Ekspoznaty przekazywali okoliczni chłopci — Gościńniakowie z Ośnicy, Więcek, Garwaccy, Flakowa i Swat z Radziwia, Zalewski ze Słupna oraz nauczyciele — Dulczewski z Tłuchowa, Karlsa z Rypina i Tomczak z Płońsk. Poważny zespół ekspoznatów etnograficznych (przede wszystkim stroje) zgromadziła Maria Macieszyna, która prowadziła penetrację terenową Kurpiów i Mazowsza Płockiego. Jej artykuły o strojach płockich, będące wynikiem tych badań, stanowią dzisiaj jedyne źródło wiedzy na ten temat. Niemniejszą wartość posiadają badania nad szopką płocką, której egzemplarz przekazała Macieszyna do zbiorów muzealnych oraz zapisała kompletny tekst.

Wiele innych obiektów etnograficznych, głównie kurpiowskich, zgromadził ks. Władysław Skierkowski, prowadzący przez wiele lat badania nad obrzędami i folklorem kurpiowskim. Właśnie z tego okresu pochodzi unikalny dziś zbiór wycinanek kurpiowskich. Wynikiem szczególnych zainteresowań Kurpiami było powołanie w Nowogrodzie Stacji Naukowej Badania Porzeczka Narwi pod kierownictwem dr Adama Chętnika.

Dział prehistorii początkowo zasilany był obiektami pochodzącymi z własnych poszukiwań. Od czasu utworzenia Państwowego Urzędu Konserwatorskiego, Towarzystwo Naukowe rozwinęło szeroką działalność w zakresie zabezpieczenia stanowisk archeologicznych. Do Muzeum trafiały jedynie zabytki pochodzące z drobniejszych odkryć i po uprzednim udokumentowaniu stanowiska¹⁸. W 1928 roku płocka placówka otrzymuje nazwę Muzeum Mazowsza Płockiego imienia prof. Ignacego Mościckiego, Prezydenta Rzeczypospolitej¹⁹. Towarzystwo chciało zapewne pozyskać możnego protektora dla realizacji planów budowy nowej siedziby muzeum, które w tym samym czasie zostały ukonkretnione w postaci projektu architekta Urbańskiego, przedstawionego na wystawie architektonicznej w Płocku. Ostatecznie poprawiono warunki drogą zakupu budynku przy placu Narutowicza 2. W rok później do nowej siedziby przeniesione zostały zbiory archeologiczne, etnograficzne i przy-

13. Ekspozycja muzealna, tzw. zbrojownia, w budynku przy pl. Narutowicza 8 w latach międzywojennych (mal. M. Krzyżanowska)

rodnicze, w starej pozostał dział historyczno-kulturalny, nadal pod opieką Haliny Rutskiej. Kustoszem działu etnograficzno-przyrodniczego został mianowany Kazimierz Gelinek, który w ciągu wielu lat prowadził w okolicach Płocka badania geologiczne i archeologiczne, zajmując się m. in. zagadnieniem skarpy wiślanej²⁰.

Po śmierci Haliny Rutskiej w 1932 roku opiekę nad działem historyczno-kulturalnym objęła jej współpracownica Halina Jankowska²¹.

Towarzystwo Naukowe organizowało wiele wystaw czasowych. Już w 1910 roku zbierano eksponaty na wystawę sztuki ludowej organizowanej w gmachu „Zachęty” w Warszawie. Duże znaczenie posiadała ekspozycja sztuki zorganizowana w 1914 roku, na którą złożyły się prace Wacława Zaboklickiego i rzeźba St. K. Ostrowskiego oraz wi-

doki Płocka ze zbiorów własnych i wypożyczonych od Dominika Witke-
Jeżewskiego²². Właśnie wtedy pozyskano do zbiorów muzealnych prace
Andrzeja Karszowieckiego i Aleksandra Molinarięgo. W oparciu o wy-
stawę Maria Macieszyna przygotowała publikację pt. „Płock w ma-
larstwie”, będącą rezultatem pionierskich badań przeprowadzonych
przez nią nad ikonografią miasta.

Podobne znaczenie dla powiększania zbiorów muzealnych posiadała
Okręgowa Wystawa Regionalna, zorganizowana w roku 1929 z okazji
dziesięciolecia odzyskania niepodległości²³. Po wystawie ilustrującej
historię i współczesną sytuację Mazowsza Płockiego, dzięki nawiązaniu
bezpośrednich kontaktów z wielu rodzinami pozyskano do zbiorów
zwłaszcza wiele pamiątek historycznych i zabytków etnograficznych.

Z okazji 100 rocznicy śmierci Tadeusza Kościuszki zorganizowano
wystawę dokumentów i pamiątek opracowaną plastycznie przez Wandę
Szrajberównę²⁴.

W latach 30-tych, kiedy popularyzacją plastyki zajmuje się głównie
Klub Artystyczny Płocczan, Towarzystwo organizuje kilka wystaw

14. Budynek przy pl. Narutowicza 2, zakupiony przez Towarzystwo Naukowe
w 1929 r. na siedzibę działu etnograficzno-archeologicznego, użytkowany przez
Muzeum Mazowieckie do końca 1971 r.

15. Kazimierz Gelinek — kierownik działu archeologiczno-etnograficznego Muzeum Mazowsza Płockiego TNP w okresie międzywojennym

z zakresu malarstwa (Heleny Jawniszko, Eugenii Godlewskiej i Marii Roga) i tkactwa (I. Grabowskiej)²⁵.

Wiele pamiątek z powstania styczniowego znajdujących się dzisiaj w zbiorach Muzeum Mazowieckiego pochodzi, jak się wydaje, z wystawy zorganizowanej w 1938 roku²⁶.

Wynikiem własnych prac naukowych oraz szerokich kontaktów z dużymi ośrodkami, zwłaszcza Warszawą i Poznaniem, były liczne odczyty z zakresu historii, etnografii i sztuki.

Muzeum Mazowsza Płockiego odgrywało poważną rolę dla miasta i całego regionu. Jego wszechstronne, społeczne oddziaływanie było przede wszystkim zasługą Haliny Rutskiej, która nie tylko była „zapobiegliwą kustoszka” obdarzoną talentem „nawiązywania serdecznego kontaktu ze zwiedzającymi”, ale traktowała Muzeum jako warsztat szerokiej pracy wychowawczej²⁷.

W koncepcjach działalności oświatowej Rutska chciała wyjść poza sale ekspozycyjne, dotrzeć do różnych środowisk młodzieżowych w mieście i na wsi. Wycieczka do Muzeum miała być poprzedzona wysłuchaniem cyklu odczytów ilustrowanych przezroczami. Rutska nie w pełni mogła zrealizować swój program, potrafiła jednak uczynić Muzeum placówką niezbędną dla nauczycieli i młodzieży. Pomagał jej w tym mąż, Stefan Rutski, kierujący biblioteką TNP. Liczba 6000 zwiedzających rocznie, w tym wiele wycieczek szkolnych oraz lekcje przeprowadzane na ekspozycji stanowią dobrą wizytówkę oświatowej działalności²⁸. H. Rutska starała się także powiązać Muzeum z potrzebami miasta i jego mieszkańców. W nurt współczesnego życia usiłowała włączyć rękodzieło ludowe, dlatego tak bardzo zabiegała o współpracę z Wandą Szrajberówną, która była instruktorem Towarzystwa Popierania Przemysłu Ludowego.

Tak więc Muzeum Płockie było w tym okresie placówką łączącą w swej intensywnej działalności elementy wszechstronnych badań naukowych nad regionem i szerokie prace upowszechnieniowe, które miały tak konkretnie służyć miejscowemu społeczeństwu.

OKUPACJA HITLEROWSKA

W grudniu 1939 roku Muzeum wraz z całym Towarzystwem Naukowym zostało przejęte przez władze okupacyjne²⁹. Halina Jankowska ukryła się w obawie przed aresztowaniem. Opiekę nad zabytkami muzealnymi obejmuje artysta malarz Michał du Laurans. Wśród aresztowanych członków Towarzystwa Naukowego znalazł się prof. Kazimierz Gelinek, który został następnie wywieziony do obozu koncentracyjnego w Gusen, gdzie jako więzień brał udział w pracach wykopaliskowych³⁰.

Rozpoczęta od początku okupacji likwidacja mienia kulturalnego ominęła szczęśliwie większość zbiorów Towarzystwa Naukowego. Ta niezrozumiała wówczas opieka, wyjaśniona dopiero po zakończeniu wojny, podyktowana była planami zorganizowania w oparciu o zbiory Muzeum Diecezjalnego i Towarzystwa Naukowego niemieckiej placówki muzealnej. Dlatego właśnie pozwolenie wstępu można było uzyskać nie u szefa „regencji ciechanowskiej”, do której Płock należał, lecz od samego nadprezydenta prowincji Ericha Kocho, rezydującego w Królewcu³¹.

Częściowe zniszczenie zbiorów Towarzystwa dotknęło przede wszystkim eksponaty muzealne. Jego zasięgu nie da się dziś precyzyjnie określić, gdyż zaginęły inwentarze, a porównanie stanu obecnego ze spisami wykonanymi po wojnie posiada znaczenie orientacyjne. Według relacji byłego prezesa Towarzystwa Naukowego, mgr Bolesława Jędrzejewskiego największe straty poniesione zostały w okolicznościach, kiedy po umieszczeniu w gmachu sądowym szpitala polowego parter budynku Towarzystwa zajęli żołnierze SS. W ramach „urządzenia” własnej kwatery Niemcy zrabowali bądź wyrzucili na podwórze zabytkową broń, uszkodzili meble oraz bezmyślnie porozbijali znakomite przykłady szkła i porcelany saskiej i polskiej, zwłaszcza z Korca i Baranówki oraz fajanse nieborowskie. Jeszcze większe zniszczenie dokonane zostało w budynku przy pl. Narutowicza 2, w którym swoją siedzibę miało biuro rachunkowości rolnej i niemiecka wypożyczalnia książek. Ekspozycje etnograficzne

i przyrodnicze zostały przez hitlerowców stłoczone w jednym miejscu, a w części całkowicie zniszczone. Największe spustoszenie dokonane zostało w dziale archeologicznym, posiadającym wiele zabytków z racji prowadzonych badań naukowych. Niektóre z nich znalazły się w Muzeum Diecezjalnym i po zakończeniu działań wojennych zostały zwrócone. Można się domyślać, że te właśnie obiekty należą do nielicznej grupy spośród zabytków uratowanych, które posiadają metryczki identyfikacyjne ³².

Tak więc głoszone niejednokrotnie opinie o całkowitym uratowaniu się zbiorów Towarzystwa Naukowego z pożogi wojennej nie są ściśle, gdyż dotyczą tylko zbiorów bibliotecznych. To prawda, że niszczenie eksponatów nie było w Płocku aktem specjalnie przygotowanym, odbywało się niejako „przy okazji”, ale mieściło się doskonale w hitlerowskim programie unicestwienia polskiej kultury. Jak w wielu innych miastach, zapewne i zbiory płockie miały być w ostatniej fazie wojny wywiezione lub zniszczone. Ocalały w większości dzięki błyskawicznej ofensywie wojsk radzieckich.

W tym celu w Płocku, podobnie jak w wielu innych miastach, w których zbiorów Towarzystwa Naukowego nie było, zorganizowano specjalne komisje, które miały zbierać i zabezpieczać przedniszczeniem zbiory. W tym celu w Płocku, podobnie jak w wielu innych miastach, w których zbiorów Towarzystwa Naukowego nie było, zorganizowano specjalne komisje, które miały zbierać i zabezpieczać przedniszczeniem zbiory. W tym celu w Płocku, podobnie jak w wielu innych miastach, w których zbiorów Towarzystwa Naukowego nie było, zorganizowano specjalne komisje, które miały zbierać i zabezpieczać przedniszczeniem zbiory.

LATA 1945—1960

Wraz z wyzwoleniem Płocka w dniu 21 stycznia 1945 roku najważniejszym zadaniem członków TNP było zabezpieczenie zbiorów, a następnie uruchomienie biblioteki i muzeum. Wobec pogarszającego się stanu zdrowia prezesa Towarzystwa dr. Aleksandra Macieszy główny ciężar prac spadł na Bolesława Jędrzejewskiego, który w pierwszych dniach po wyzwoleniu otrzymał odpowiednie pełnomocnictwo od przedstawiciela PKWN. Nielatwe w owych czasach zadanie ochrony mienia, zwłaszcza zbiorów muzealnych, rozbitego organizacyjnie Towarzystwa, udało się wykonać ofiarną pracą kilku osób, m. in. mieszkających na miejscu Katarzyny Plocer i Franciszka Krydzińskiego oraz dzięki oddelegowaniu przez pierwszego Prezydenta Płocka, Franciszka Kozłowskiego, do dyspozycji Towarzystwa specjalnej grupy ochrony³³.

Zgodnie z planami zorganizowania w Płocku ośrodka kultury niemieckiej przywiezione zostały do Towarzystwa publikacje z XVI—XIX w., archiwalia i obrazy, głównie portrety, należące do Radziwiłłów z Połoneczki i Zegrza. Decyzją Marii Radziwiłłowej większość z tych obiektów została w Bibliotece Zielińskich i Muzeum. Spośród ofiarowanych dzieł sztuki, najczęściej miernej klasy XIX wiecznych portretów radziwiłłowskich, wyróżniał się specjalnie portret Camarii, żony Rustema-Boszy, z XVI wieku.

Odbudowa powojenna Muzeum przebiegała pod względem organizacyjnym podobnie jak to było przed 1939 rokiem tj. w dwóch działach: zabytkowym i przyrodniczo-ludoznawczym. Pierwszy z nich udało się uruchomić bardzo szybko, bo już na wiosnę 1945 roku. Opiekę nad nim sprawował Bolesław Jędrzejewski, pełniący od kwietnia 1945 roku (pierwsze Walne Zgromadzenie członków TNP) funkcję vice-prezesa Towarzystwa. Przewodnikiem po ekspozycji była pracownica biura Ludwika Ludwigowa. Organizacja działu przyrodniczo-ludoznawczego przebiegała znacznie wolniej. Początkowo trud usunięcia zniszczeń wojen-

nych przyjął na siebie inż. Kazimierz Rutkowski, a następnie dr Feliks Grabski³⁴.

Po śmierci Aleksandra Macieszy w październiku 1945 roku, kiedy prezesem TNP został Bolesław Jędrzejewski, funkcję nowego vice-prezesa odpowiedzialnego za Muzeum objął malarz Czesław Idźkiewicz. Na okres jego działalności przypada cały szereg znaczących imprez wystawienniczych takich jak: „Caprichos Goyi”, „Płock w malarstwie”, „Sztuka płoczan”, „Rękopis, autograf, książka w wieku XV—XX”. Blisko roczne zabiegi Feliksa Grabskiego oraz ofiarna pomoc dr Krysztyny Musianowicz prowadzącej pod Płockiem wykopaliska archeologiczne, przyniosły efekt w postaci uruchomienia działu przyrodniczo-ludoznawczego, posiadającego część archeologiczną. Poza Płockiem, w Nowogrodzie nad Narwią, reaktywowana została pod kierunkiem dr. Adama Chętnika Stacja Naukowa Badania Porzeczka Narwi, przekształcona na wniosek Związku Muzeów w Muzeum Północno-Mazowieckie z siedzibą w Łomży³⁵.

Muzeum płockie spotykało się z życzliwą pomocą ze strony władz, środowiska naukowego i wielu osób. Świadczy o tym np. wieloletnia bezinteresowna praca przy porządkowaniu zbiorów historyka sztuki prof. Henryka Łagowskiego. Starostwo i Rejonowy Urząd Likwidacyjny przekazały do Muzeum wiele cennych eksponatów m. in. ciekawe przykłady sztuki Dalekiego Wschodu, lampy arabskie, meble i obrazy. Spośród wielu osób prywatnych przekazujących w darze eksponaty wymienimy prof. Kazimierza Kaczorowskiego, rodem z Brwilna, który ofiarował dwa cenne obrazy na desce i polichromowaną płaskorzeźbę w drewnie z przedstawieniem Marcina Lutra³⁶.

Od pierwszych chwil po wyzwoleniu służyło więc Muzeum Mazowska Płockiego swojemu społeczeństwu. Dzięki ofiarności ludzkiej potrafiło w tym niezwykle trudnym, ale obfitującym w liczne inicjatywy kulturalne okresie spełniać od razu funkcje dydaktyczne. Kiedy jednak minęła pierwsza fala radości z wyzwolenia, a warunki ekonomiczne były nadal trudne, Muzeum jak i inne placówki kulturalne w Płocku zaczęło coraz wyraźniej odczuwać trudności. Może nawet nie wiązały się one z kłopotami gospodarczymi, choć i one były bardzo wyraźne, lecz przede wszystkim wynikały z braku kadr. Działalność Muzeum opierała się bowiem na społecznej pracy jednostek, dość często zmieniających się i obciążonych zajęciami zawodowymi.

Upaństwowione 9 grudnia 1949 roku decyzją Ministerstwa Kultury i Sztuki, Muzeum Mazowska Płockiego, podobnie jak inne muzea regionalne, zostało przejęte przez Państwo „w zarząd i użytkowanie”. Dokonano rozdziału majątku. Muzeum w Płocku, bo taką nazwę otrzymała upaństwowiona placówka, przejęło 14 sal wystawowych o łącznej po-

wierzchni 776 m². Trudno jest dziś określić kryteria podziału zbiorów pomiędzy Bibliotekę i Muzeum, gdyż w Towarzystwie zostało wiele dzieł sztuki, m. in. zespół „Kaprysów” Goyi. Z braku miejsca w Muzeum pozostawiono Towarzystwu w depozycie portrety Radziwiłłów. Od momentu upaństwowienia Muzeum przeszło na budżet i zostało podporządkowane Muzeum Narodowemu w Warszawie. Przez pewien czas przechodziło jeszcze trudności kadrowe, kierownikiem była ponownie Halina Jankowska, później mgr Maria Kieffer, następnie spełniała tę funkcję sekretarka Ludwika Ludwigowa, wśród pracowników znajdowała się Maria Macieszyna, która porządkowała ofiarowany przez siebie księgozbiór męża, a później przeszła z Towarzystwa do Muzeum.

Od 1952 roku, kiedy kierownictwo objęła Krystyna Mierzejewska (historyk sztuki), rozpoczęte zostały pierwsze próby porządkowania zbiorów. Kolejno otwierane były nowe działy: archeologii (1952), przyrody (1954), geologii (1955) i historii (1956), organizowane przy współpracy mgr J. Antoniewicza z Państwowego Muzeum Archeologicznego, mgr J. Bielikowskiego z Zakładu Mineralogii Uniwersytetu Warszawskiego oraz mgr M. Fangor i S. Hempel, nauczycielek przyrody z Płocka. Dział historyczny obejmował również historię ruchu robotniczego oraz współczesną sytuację miasta, m. in. modele sprzętu produkcyjnego w największych płockich zakładach pracy.

W roku 1958/59 otwarto ostatnią ze stałych ekspozycji ilustrujących dzieje Płocka i regionu, obejmującą kulturę i sztukę ludową Mazowsza Płockiego³⁷.

Niezależnie od kolejno uruchamianych ekspozycji stałych Muzeum organizowało pewną liczbę wystaw czasowych, różnorodnych tematycznie i dostosowanych wielkością do istniejących warunków. Już w 1950 r., a więc w pierwszym roku działalności w charakterze placówki państwowej, zorganizowano dwie wystawy: „Myśl rewolucyjna na drodze do socjalizmu” i wystawę kościuszkowską, które zwiedziło 5 009 osób. O ogromnym zainteresowaniu Muzeum świadczy łączna frekwencja w pierwszej połowie tego roku, która wyniosła 12 993 osoby. W 1952 r. w programie wystaw znalazły się: „Ks. Piotr Ściegienny”, „Świat starożytny” i przygotowana przez Stowarzyszenie Historyków Sztuki wystawa „Realizm mieszczański”. Spośród pięciu wystaw zorganizowanych w roku następnym specjalną rangę posiadała ekspozycja opracowana przez Muzeum Narodowe w Warszawie pt. „Życie wsi w malarstwie polskim XIX i XX wieku”. Z równym zainteresowaniem przyjęto prezentację portretu europejskiego z XVI—XVIII wieku³⁸. Od 1955 roku w wystawach czasowych, organizowanych zresztą na coraz mniejszej powierzchni, zaczęła dominować plastyka współczesna, będąca efektem nawiązanej współpracy z Centralnym Biurem Wystaw Artystycznych.

Prezentowano plastykę radziecką, wybór prac z wystawy okręgowej ZPAP, „Prace abstrakcyjne pracowni Tadeusza Kulisiewicza”, „Rysunki z podróży do Chin Ludowych A. Zaborowskiego”. W 1956 r. Muzeum zorganizowało we własnym zakresie wystawę pt. „Co to jest grafika?”. W roku następnym eksponowane były dwie wystawy indywidualne — Lecha Kunki i Zdzisława Kraśnika, zestaw prac pt. „Współczesna plastyka polska” oraz wystawy oświatowe: „Ubiór i wnętrza w dawnej Polsce” i „Renesans”. Wystawą prac Janiny Grabskiej i Wacława Polakowskiego (1959 r.) Muzeum zwraca uwagę na twórczość miejscową oraz uczestniczy w organizacji wystawy „Sztuka ludowa Mazowska Płockiego” (1957 r.). Działalność wystawienniczą uzupełniały 2-4 odczyty rocznie, przeważnie o tematyce regionalnej, w których uczestniczyło łącznie do 400 osób³⁹.

Scharakteryzowanie działalności i znaczenia Muzeum płockiego w okresie pomiędzy datą upaństwowienia, a 1960 rokiem nie jest łatwe. Warunki, w których musiało działać, były i trudne i dość wyjątkowe. Był to przecież okres odbudowy kraju, zaznaczony w polityce kulturalnej województwa warszawskiego „ograniczeniem się” do ruchu amatorskiego, bibliotek i kin, a w pozostałych dziedzinach, również w muzealnictwie, liczeniem na instytucje stołeczne. Na gruncie płockim trzeba było dopiero udowodnić chęć kontynuowania tradycji placówki społecznej. Wydaje się więc, że w omawianym okresie płockie Muzeum odgrywało przede wszystkim niezwykle istotną rolę na rzecz środowiska młodzieżowego. W pierwszym okresie (I półrocze 1950 roku), kiedy na 13 000 zwiedzających 98% stanowiła młodzież, przybywająca w grupach zorganizowanych, można chyba mówić, iż ekspozycja muzealna uzupełniała w jakimś stopniu brak podręczników szkolnych.

Prawdą jest jednak, że w ciągu 11 lat Muzeum osiągnęło zatrudnienie 5 pracowników; od 1950 do 1956 roku powierzchnia sal wystawowych zmniejszyła się z 422,9 m² do 293,9 m², a liczba eksponatów zmniejszyła się o 600 obiektów. W ciągu czterech lat (1956-1959) Muzeum nie mogło zakupić ani jednego eksponatu⁴⁰.

Wtedy więc powstała tak wielka różnica pomiędzy sytuacją Muzeum w Płocku, jedynej wówczas placówki na Mazowszu, a muzealnictwem w innych województwach. Takie muzea, jak w Białymstoku czy Lublinie, które w 1950 roku sytuację wyjściową miały podobną jak płockie, w ciągu dziesięciu lat zdołały się przekształcić w duże ośrodki. Płock będąc miastem powiatowym, musiał czekać na swą inną szansę, szansę rozwoju przemysłowego.

PETROCHEMIA CZYNNIKIEM ROZWOJU ⁴¹

Przełomowym momentem w dziejach Muzeum plockiego był rok 1960, kiedy w Uchwale Komitetu Ekonomicznego Rady Ministrów o obiektach towarzyszących budowie Kombinatu Petrochemicznego umieszczono odbudowę i adaptację Zamku Książąt Mazowieckich, wówczas zwanego opactwem pobenedyktyńskim, na siedzibę Muzeum Mazowieckiego. Skala tego obiektu, dziesięciokrotnie większego od poprzedniej siedziby, wyznaczyła zasięg rozwoju Muzeum. Tak ściśle powiązanie naszej instytucji z rozwojem gospodarczym, a więc życiem współczesnym miasta i regionu, wymagało niezależnie od wszechstronnej rozbudowy, prowadzenia intensywnej działalności upowszechnieniowej, zwłaszcza na rzecz kształtującego się środowiska wielkoprzemysłowego. Zakres i tempo rozbudowy Muzeum były wielokrotnie przedmiotem obrad wielu instancji terenowych i centralnych. Decyzje w tej sprawie podejmowały sesje Prezydium Miejskiej Rady Narodowej w Płocku, Egzekutywa i Plenum Komitetu Miasta i Powiatu PZPR, Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej w Warszawie, Ministerstwo Kultury i Sztuki.

Już w 1961 roku przeprowadzono pierwsze reorganizacje: powiększono zespół pracowników do 8, a następnie 11 osób, wielokrotnie zwiększono budżet, kierownictwo Muzeum objął mgr Marian Sołtysiak (historyk sztuki). W rok później w programie rozwoju sieci muzealnej na Mazowszu, opracowanym przez Andrzeja Szpakowskiego jako wynik prac zespołu wybitnych muzeologów pod przewodnictwem prof. Stanisława Lorentza, po raz pierwszy określono rangę plockiego Muzeum jako centralnej instytucji muzealnej w województwie warszawskim. Zakres i formy działania oraz nową nazwę „Muzeum Mazowieckie w Płocku” ustalili statut zatwierdzony w 1963 roku.

Kolejnym ważnym etapem rozwoju Muzeum było mianowanie go przez Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej w Warszawie uchwałą

z dnia 31 października 1967 roku muzeum okręgowym dla województwa warszawskiego. Ranga i zasięg działania rosły więc błyskawicznie, rosły nawet zbyt szybko w stosunku do wzrostu możliwości działania. Budżet, liczba etatów i zasoby eksponatowe zwiększały się także intensywnie, ale ciągle były wyraźnie mniejsze niż w innych muzeach okręgowych. Około 1965/66 wydawało się, że regionalne Muzeum w Płocku przeżyło najważniejsze kłopoty, co zostało podkreślone zajęciem III miejsca we współzawodnictwie krajowym ale nałożone obowiązki muzeum okręgowego dla województwa warszawskiego postawiły tę instytucję ponownie w trudnej sytuacji. Trzeba było bowiem zacząć w 1968 roku działalność na terenie całego Mazowsza, gdzie sieć muzealna ciągle była w stadium organizacji, mając do dyspozycji 20 pracowników, w tym 9 naukowo-badawczych i budżet w wysokości 1 mln złotych. Trudności zwiększało położenie Płocka na krańcu rozległego przecież województwa. Sytuacja, w jakiej znalazło się płockie muzeum w 1968 roku, wymagała ponownego określenia kierunków rozwoju na najbliższe lata, pomimo że koncepcja mazowieckiej sieci muzealnej z 1962 roku w zasadzie się nie zdezaktualizowała. Według tamtej koncepcji sprawowanie przez Muzeum w Płocku funkcji nadrzędnych w stosunku do całego województwa warszawskiego odbywać się miało poprzez ogniwa pośrednie tj. muzea w ośrodkach podregionalnych w Ciechanowie, Ostrołęce i Siedlcach. W dwóch pierwszych skupiskach miejskich muzea powstaną dopiero około 1975 roku, w Siedlcach natomiast było wówczas w stadium organizacji i do dziś jeszcze wymaga wszechstronnej pomocy.

Potrzebą chwili było wytyczenie kierunków rozwoju i stworzenie koncepcji silnego ośrodka muzealnego, promieniującego na całe Mazowsze.

Powołano Radę Naukową, do której zaproszono wybitnych muzeologów, pracowników naukowych i działaczy. Jej skład obecny przedstawia się następująco:

P r z e w o d n i c z ą c y :

prof. dr Stanisław Lorentz — dyrektor Muzeum Narodowego w Warszawie.

C z ł o n k o w i e :

mgr Janina Balcerzak — dyrektor Muzeum Historii Polskiego Ruchu Rewolucyjnego w Warszawie

prof. dr Janusz Durko — dyrektor Muzeum Historycznego m. st. Warszawy

dr Benon Dymek — kierownik Referatu Historii Partii WKW PZPR

prof. dr Antonina Halicka — dyrektor Muzeum Ziemi w Warszawie

mgr Wacław Kochanowski — Wojewódzki Konserwator Zabytków

płk. mgr Kazimierz Konieczny
 dr Kazimierz Pietkiewicz — dyrektor Państwowego Muzeum Etno-
 graficznego w Warszawie
 prof. dr Zdzisław Rajewski — dyrektor Państwowego Muzeum
 Archeologicznego w Warszawie
 dr Krystyna Sroczyńska — Muzeum Narodowe w Warszawie
 mgr Anna Gradowska — Muzeum Narodowe w Warszawie
 prof. dr Włodzimierz Szafrąński — v-dyrektor IHKM PAN
 mgr Wanda Szaniawska — Muzeum Historyczne m. st. Warszawy
 mgr Janusz Nowicki — kierownik Wydziału Kultury PWRN w War-
 szawie
 mgr Jan Wańkiewicz — sekretarz Komitetu Miasta i Powiatu PZPR
 w Płocku
 mgr Zofia Świtalska — v-przewodnicząca Prezydium Miejskiej Rady
 Narodowej w Płocku
 inż. mgr Jakub Chojnacki — prezes Towarzystwa Naukowego Płoc-
 kiego
 dyrektor Mazowieckich Zakładów Rafineryjnych i Petrochemicznych
 w Płocku
 mgr Marian Sołtysiak — dyrektor Muzeum Mazowieckiego w Płocku
 mgr Aleksander Błachowski — Muzeum Mazowieckie w Płocku
 mgr Tadeusz Zaremba — Muzeum Mazowieckie w Płocku.

Już na swym pierwszym posiedzeniu w dniu 14 marca 1968 r. Rada
 Naukowa, współdziałając z przedstawicielami władz centralnych oraz
 wojewódzkich i płockich władz partyjnych i administracyjnych, ustaliła
 kierunki rozwoju Muzeum Mazowieckiego w Płocku w latach 1968—
 1971. Przewidywały one co następuje:

- Muzeum Mazowieckie pozostanie nadal wielodziałowym, posiada-
 jącym dwa działy o zasięgu ogólnopolskim: sztuki secesyjnej i pe-
 trochemiczny; pozostałe działy obejmują obszar województwa
 warszawskiego ze szczególnym uwzględnieniem Mazowsza Płoc-
 kiego.
- Rozbudowa pracowni konserwatorskiej w zakresie konserwacji
 mebli i drewna w ogóle oraz malarstwa. Pracownia obejmie obszar
 całego Mazowsza.
- Podstawowym zadaniem wewnętrznym Muzeum będzie przygo-
 towanie ekspozycji w zamku i spichrzu.
- Osiągnięcie do 1971 roku zatrudnienia w ilości 65 osób.
- Dalsze rozwijanie działalności upowszechnieniowej.

— Połączenie obchodów 150-lecia Muzeum z otwarciem Zamku Książąt Mazowieckich.

Równocześnie uchwalony został następujący dokument:

UCHWAŁA Nr 1

RADY NAUKOWEJ MUZEUM MAZOWIECKIEGO W PŁOCKU

z dnia 14 marca 1968 r.

Po wysłuchaniu sprawozdania i programu działalności Muzeum Mazowieckiego, przedstawionych przez dyrektora Muzeum Mazowieckiego mgra Mariana Sołtysiaka oraz dyskusji, w której zapoznano się ze stanowiskiem władz politycznych, administracyjnych miasta, województwa i Ministerstwa Kultury i Sztuki oraz opinii naukowców, biorąc pod uwagę:

- 150-letnią tradycję istnienia Muzeum Mazowieckiego w Płocku jako jednej z najstarszych instytucji muzealnych w kraju, a nawet w Europie,
 - obecny dynamiczny rozwój Muzeum Mazowieckiego związany z przekształcaniem się Płocka w nowoczesny ośrodek przemysłowy, który w niedalekiej przyszłości osiągnie 200 tys. mieszkańców,
 - współpracę Muzeum Mazowieckiego i Mazowieckich Zakładów Rafineryjnych i Petrochemicznych, kształtującą nowoczesny socjalistyczny mecenat wielkiego przemysłu nad kulturą, zgodny z założeniami polityki Partii i Rządu,
 - rolę Muzeum Mazowieckiego jako ośrodka kulturotwórczego w rozwijającym się mieście i regionie,
 - naukowe, popularyzatorskie i polityczne osiągnięcia Muzeum Mazowieckiego i możliwości działania, równoważące rozwój techniczny z rozwojem kulturalnym miasta,
 - sprawowanie funkcji muzeum okręgowego i oddziaływanie na rozwój muzeów województwa warszawskiego,
- chcąc zapewnić prawidłowy i racjonalny rozwój Muzeum w chwili obecnej i przyszłości

R a d a N a u k o w a p o s t a n a w i a :

1. Uznać kierunki rozwoju Muzeum Mazowieckiego w Płocku za prawidłowe i odpowiadające najślusznieszym racjom politycznym, społecznym, gospodarczym i kulturalnym Płocka i województwa warszawskiego.
2. Uznać mecenat Kombinatu Petrochemicznego za podstawowy i zobowiązujący czynnik w kształtowaniu się charakteru i znaczenia Muzeum Mazowieckiego.
3. Uznać za konieczne przyspieszenie tempa odbudowy Zamku dla potrzeb Muzeum Mazowieckiego w taki sposób, aby ważną w historii kultury polskiej 150-rocznicę powstania Muzeum Mazowieckiego, przypadającą w roku 1970—1971, zsynchronizować z oddaniem gmachu do użytku. Rada Naukowa uważa za konieczne takie zwiększenie limitów przerobowych PKZ, które gwarantowałyby prawidłowe prowadzenie robót.
4. Uznać za prawidłowy projekt wykorzystania powierzchni ekspozycyjnej i plan zatrudnienia w Muzeum Mazowieckim.

prof. dr STANISŁAW LORENTZ
Przewodniczący Rady Naukowej
Muzeum Mazowieckiego w Płocku ⁴²

Rozbudowa Muzeum została rozłożona na kilka lat poprzedzających oddanie do użytku Zamku Książąt Mazowieckich. Do tego okresu trzeba było rozwinąć poszczególne działy i pracownie oraz powołać brakujące. Na przestrzeni dwóch lat sprowadzono do Muzeum kilku nowych specjalistów zatrudnionych w działach sztuki i etnografii (jego kierownictwo objął mgr Aleksander Błachowski). Powołana została pracownia konserwatorska, kierowana od początku przez mgr. Tadeusza Zarembę. Dzięki pomocy Petrochemii i Wydziału Kultury PWRN pracownia została dość szybko wyposażona w niezbędny sprzęt i pomimo ciągłych kłopotów lokalowych oraz niewielkiej obsady, zdołała zrealizować szereg prac z zakresu konserwacji malarstwa, drewna, metali i ceramiki dla Muzeum macierzystego i podległych.

Podobną drogę rozwojową przeszła pracownia fotograficzna kierowana przez Wiesława Dyśkiewicza, która dzięki dobremu wyposażeniu w sprzęt mimo identycznych trudności lokalowych zdołała odegrać istotną rolę w dokumentowaniu zbiorów i bieżącej działalności. Na przestrzeni 5-6 lat pracownia fotograficzna zgromadziła archiwum własnych negatywów wynoszące ponad 10 000 sztuk.

Biblioteka, znajdująca się w Muzeum od dawna, również przeżyła swój największy rozwój na przestrzeni ostatnich kilku lat. Niezwykle skromny księgozbiór dotyczący wyłącznie dyscyplin reprezentowanych w Muzeum, rozrósł się do ponad 10 000 tomów i blisko 150 tytułów czasopism, dzięki systematycznej penetracji rynku antykwarskiego, korzystaniu z Międzynarodowych Targów Książki i niezwykle cennej pomocy wielu instytucji warszawskich, a zwłaszcza Biblioteki Muzeum Narodowego w Warszawie i Biblioteki Ośrodka Dokumentacji Zabytków. Biblioteka została zreorganizowana w 1971 roku, kiedy kierownictwo objęła mgr Elżbieta Pietryszyn.

Z organów nietatowych powołanych w Muzeum wymienić należy Komisję Oceny i Wyceny Prac Plastycznych w zakresie wystawiennictwa, a zwłaszcza Komisję Zakupu Muzealiów działającą obecnie w składzie:

P r z e w o d n i c z ą c y :

mgr Marian Sołtysiak

C z ł o n k o w i e :

kustosz mgr Anna Gradowska

kustosz mgr Janusz Królik

kustosz mgr Aleksander Błachowski

z-ca konserwatora mgr Tadeusz Zaremba

S e k r e t a r z :

kustosz mgr Krystyna Hejke

Komisja powołana w 1968 roku odbyła 48 posiedzeń i rozpatrzyła 1256 ofert, kwalifikując łącznie do zakupu 1082 obiekty.

Poprzez działanie tej Komisji, jedynej na obszarze województwa warszawskiego, kształtowany jest profil zbiorów poszczególnych muzeów podległych. Jest to więc praktyczne oddziaływanie na muzea, tak ważne w naszym województwie ze względu na obowiązującą od początku specjalizację.

Pozostała grupa zagadnień instruktażowo-kontrolnych, wynikających z tego tytułu w stosunku do muzeów regionalnych, realizowana jest w drodze wizytacji, bezpośrednich konsultacji, okresowych szkoleń i systematycznie organizowanych porad. Na przestrzeni ostatnich lat miały miejsce udane próby skoordynowania prac badawczych, zwłaszcza penetracyjnych, w ramach poszczególnych dyscyplin naukowych.

Spełnianie funkcji muzeum okręgowego musiało obejmować nie tylko daleko idącą pomoc merytoryczną, ale niekiedy również techniczną przy organizacji ekspozycji (Mława, Sierpc).

Swoją działalność na terenie Płocka i całego Mazowsza staraliśmy się prowadzić przy pełnej współpracy z innymi instytucjami kulturalnymi. Dotyczy to placówek funkcjonujących na naszym obszarze, takich zwłaszcza jak Mazowieckie Towarzystwo Kultury, Biuro Wystaw Artystycznych, Towarzystwo Wiedzy Powszechnej, Wojewódzki Ośrodek Kultury i domy kultury. Współpraca ze stolicą obejmowała głównie muzea, ale również inne organizacje i instytucje, jak np. Towarzystwo Przyjaciół Sztuk Pięknych, Okręg Warszawski ZPAP, Oddział Warszawski Stowarzyszenia Historyków Sztuki, Polskie Towarzystwo Archeologiczne, archiwa i biblioteki.

Te szerokie kontakty obejmowały najczęściej płaszczyznę naukową i wystawienniczą. Korzystaliśmy więc z konsultacji naukowych u specjalistów z muzeów warszawskich (historia sztuki, archeologia, etnografia, historia, numizmatyka), Uniwersytetu Warszawskiego i Polskiej Akademii Nauk (archeologia, historia, numizmatyka). Szczególnie cenna i konkretna była pomoc Muzeum Narodowego w W-wie, które m.in. na okres 1½ roku skierowało do pracy w Płocku mgr Annę Gradowską, inicjatorkę i główną realizatorkę pierwszej wystawy sztuki secesyjnej i specjalizacji Muzeum płockiego. Długofalowy charakter miała także współpraca w zakresie propagowania tematyki mazowieckiej w środowiskach artystycznych i plastyki współczesnej na Mazowszu. Wynikiem współpracy z ośrodkiem warszawskim było wiele wystaw w Płocku i znaczące wystawy mazowieckie w Warszawie, które są szerzej omówione dalej.

Inną metodą uczestniczenia naszej instytucji i poszczególnych jej przedstawicieli w szerokim nurcie spraw zawodowych był udział w róż-

nych konferencjach specjalistycznych i sympozjach, organizowanych przez władze nadrzędne, inne muzea oraz organizacje twórcze.

Realizowanie zaleceń Rady Naukowej, postanowień władz różnych szczebli, wreszcie własnych zamierzeń uzależnione było ostatecznie od zespołu ludzi zatrudnionych w Muzeum. Zespół taki trzeba było najpierw stworzyć. Pośród licznych kłopotów z tym związanych istotne ułatwienie stanowił, akcentowany od lat, życzliwy stosunek władz miejskich, przejawiający się między innymi w pozytywnym na ogół załatwianiu spraw bytowych.

Skład zespołu i struktura organizacyjna ulegały kilkakrotnie zmianom. Obecnie, gdy Muzeum jest jeszcze nieczynne dla publiczności, struktura dostosowana jest do aktualnych potrzeb i możliwości kadrowych. Po otwarciu Zamku Książąt Mazowieckich zostanie wprowadzony stan organizacyjny zgodny z nowym statutem.

AKTUALNY SKŁAD OSOBOWY MUZEUM MAZOWIECKIEGO

(w nawiasach rok rozpoczęcia pracy)

D y r e k t o r — mgr Marian Sołtysiak (1961)

D z i a ł s z t u k i i h i s t o r i i

kierownik: kustosz — mgr Anna Gradowska (1972) — konsultant od 1967 r.

historyk sztuki: kustosz — mgr Krystyna Hejke (1952)

artysta plastyk: st. asystent — mgr Zofia Zaremba (1968)

historycy: asystent — mgr Jadwiga Grabarczyk (1967)

mł. asystent — mgr Bożena Ostrowska (1972)

numizmatyk: mł. asystent — mgr Elżbieta Jędrysek (1972)

D z i a ł e t n o g r a f i i i a r c h e o l o g i i

kierownik: kustosz — mgr Aleksander Błachowski (1968)

etnograf: asystent — mgr Ewa Bączyńska (1972)

archeolog: asystent — mgr Krystyna Przybysz (1970)

D z i a ł n a u k o w o - o ś w i a t o w y

kierownik: adiunkt — mgr Halina Kowalska (1969)

archeolog: asystent — mgr Danuta Kołodziej (1972)

art. plastyk: st. asystent — Maria Pikulska (1968)

B i b l i o t e k a

kierownik: mł. asystent — mgr Elżbieta Pietryczyn (1971)

P r a c o w n i a k o n s e r w a t o r s k a

kierownik: zastępca konserwatora — mgr Tadeusz Zaremba (1968)

laborant — Marianna Igielska (1972)

Pion administracyjno-techniczny

- Z-ca dyrektora d/s administracyjnych — mgr Jan Hilczer (1972)
- Główny Księgowy — Henryka Chojnacka (1969)
- Inspektor techniczny — Zbigniew Mielczarek (1972)
- Referat d/s osobowych i sekretariat — Jadwiga Bendysz (1960)
- Kancelaria i kasa — Zofia Misiak (1967)

Pracownia fotograficzna

- st. technik Wiesław Dyśkiewicz (1965)

Pracownie rzemieślnicze

- stolarska — Jan Niekłań (1972)
- malarska — Szczepan Zarebski (1969)
— Witold Biernacki (1965)
- elektryk — Krzysztof Czaplicki (1972)
- elektryk — Stanisław Sorko (1972)
- kierowca — Stanisław Kaźmierczak (1969)
- magazynier — Stefan Poradzki (1972)

Obsługa sal

- Elżbieta Baranowska (1968)
- Genowefa Dobrowolska (1964)
- Halina Dobrowolska (1965)
- Anna Drab (1972)
- Halina Ejkszto (1972)
- Anna Kwiatkowska (1972)
- Regina Kwiatkowska (1969)
- Maria Mulczyńska (1961)
- Stanisława Placin (1972)
- Maria Pułjan (1972)
- Wacława Wiśniewska (1970)
- Barbara Wierzbicka (1972)
- Marianna Żelaźnicka (1962)

Portiernia

- Eugenia Smardzewska (1971)
- Bronisław Tyburski (1972)

Osoby, które były przez pewien czas zatrudnione
w Muzeum w latach 1945—1972:

Barbara Bednarczyk, Elżbieta Biernacka, Maria Borkowska, Zdzisław Czernik, Genowefa Cywińska, Tadeusz Domeradski, Włodzimierz Duszyński, Jan Dutkowski, mgr Alicja Gerlach, Helena Gorczyca, dr Feliks Grabski, Bolesław Grzywiński, Jerzy Kiciński, mgr Maria Kieffer, mgr Janusz Kisielewski, Barbara Kolasa, Mi-chalina Krydzińska, mgr Irena Krzyszczuk, Eryk Kupiecki, Stanisław Krzemiński,

Ryszard de Latour, Antoni Lorenc, Zofia Ludwigowa, Maria Maciesza, Tadeusz Magierski, mgr Maria Markowska, Leon Marciniak, mgr Janusz Mielcarek, Piotr Mielnikow, Irena Milewska, mgr Halina Murawska, Stefan Myśliński, mgr Maria Nowicka-Bojanowska, Waclawa Panek, Katarzyna Plocer, Lucyna Raczyńska, Wincenty Raczyński, Halina Rosiak, Janina Rozlau, Ryszard Rutecki, Maria Rutkowska, Jan Sikorski, Teodora Skrobicka, mgr Zofia Sulgostowska, mgr Anna Szuba, Wiesław Studziński, Waldemar Struś, Antoni Tomaszewski, Waclawa Wierzchowska, Helena Wrzesińska, Andrzej Żółtowski, Bogdan Żurawik.

S t r u k t u r a o r g a n i z a c y j n a p r z e w i d z i a n a s t a t u t e m

1. D y r e k c j a
2. D z i a ł s z t u k i — gromadzi zbiory z zakresu rzemiosła, sztuki polskiej i obcej, dawnej i współczesnej ze szczególnym uwzględnieniem sztuki secesyjnej oraz z dziedziny numizmatyki i sfragistyki.
3. D z i a ł h i s t o r i i — gromadzi masowiana, dokumenty i pamiątki historyczne, szczególnie dotyczące historii Mazowsza i Płocka oraz militaria itp.
4. D z i a ł a r c h e o l o g i i — gromadzi zbiory z zakresu historii i kultury materialnej dawnych społeczeństw zamieszkujących teren Mazowsza, ze szczególnym uwzględnieniem Mazowsza Płockiego.
5. D z i a ł e t n o g r f i i — gromadzi zbiory z zakresu wszystkich dziedzin ludowej kultury tradycyjnej i współczesnej.
6. D z i a ł p r z y r o d y i g e o l o g i i — gromadzi zbiory z zakresu geologii i mineralogii oraz okazy fauny z terenu środkowej Polski.
7. D z i a ł t e c h n i k i — obejmuje podstawową problematykę z zakresu przemysłu rafineryjno-petrochemicznego.
8. D z i a ł n a u k o w o - o ś w i a t o w y — organizuje działalność oświatowo-popularyzatorską:
 - gromadzi materiały ilustracyjne do pracy oświatowej (reprodukcje, przezroczka, płyty, taśmy z nagraniami itp.)
 - realizuje stronę plastyczno-techniczną wydawnictw muzealnych
 - zajmuje się informacją i propagandą działalności Muzeum, w szczególności wystaw i imprez oświatowych
 - prowadzi pracownię plastyczną
9. D z i a ł d o k u m e n t a c j i m u z e a l n e j
 - prowadzi bibliotekę
 - prowadzi pracownię fotograficzną i archiwum negatywów
 - gromadzi archiwum dokumentacji działalności Muzeum
 - gromadzi dokumentację współczesnego rozwoju Płocka
 - prowadzi inwentarze zbiorów
10. P r a c o w n i a k o n s e r w a t o r s k a — sprawuje stały nadzór nad zbiorami również w muzeach podopiecznych i wykonuje prace z zakresu konserwacji, malarstwa, grafiki, rzeźby i mebli, obejmuje ona swoją działalnością także muzea podopieczne.
11. P i o n t e c h n i c z n o - a d m i n i s t r a c y j n y

WYNIKI DZIAŁALNOŚCI W OSTATNIM DZIESIĘCIOLECIU

ZBIORY

Obraz zbiorów muzealnych, zgromadzonych przez Towarzystwo Naukowe, jest wciąż niepełny, gdyż brak jest dokumentacji z tamtych czasów, a wiele obiektów zaginęło. Ich charakter, kształtowany przypadkowymi darami, pozostał w momencie upaństwowienia bez zmian. Poszczególne obiekty nie stanowiły kolekcji, choć łączyły się niekiedy w zespoły związane z terenem Mazowsza Płockiego. Związki z regionem posiadały także eksponaty etnograficzne pozyskane z badań terenowych, przeprowadzanych w latach 1960—1961. Kiedy jednak rozpoczęto w 1962 roku pierwsze planowe zakupy eksponatów (za kwotę 12 800 zł), należało bardziej szczegółowo określić kryteria. Początkowo wydawało się, że istnieją możliwości zdobywania na większą skalę obiektów związanych z Mazowszem. Kiedy jednak nadzieje takie okazały się płonne, przyjęto zasadę powiększania istniejących w zbiorach zespołów, takich jak szkło polskie XVIII/XIX w. czy zbiór rysunków Stanisława Noakowskiego. Penetracja rynku antykwarskiego od początku też prowadzona jest pod kątem kompletowania wyposażenia do przyszłej siedziby Zamku Księżąt Mazowieckich, a więc elementów oświetleniowych — żyrandoli i kinkietów oraz mebli. W 1968 roku sprawa profilu Muzeum była przedmiotem rozważań Rady Naukowej i została, jak już wyżej powiedziano, określona jednoznacznie.

Wyniki ilościowe w zakresie powiększania zbiorów zostały przedstawione szczegółowo w tabeli nr 1.

Generalna koncepcja zbiorów Muzeum Mazowieckiego przewiduje gromadzenie wszelkich materiałów związanych lub mogących zilustrować dzieje Mazowsza oraz gromadzenie sztuki secesyjnej wchodzącej w zakres specjalizacji ogólnopolskiej.

Rozszerzenie terenu działania na obszar całego województwa nie znajduje dotychczas odzwierciedlenia w zbiorach, w niektórych dziedzinach jest to prawie niemożliwe.

Najpełniejszy zespół eksponatów mazowieckich posiada dział etnograficzny, w którym udało się zgromadzić kilka tysięcy obiektów zarówno z kultury materialnej, jak i sztuki ludowej. W praktyce jest to dział stworzony po upaństwowieniu, a większość jego zabytków pochodzi z lat ostatnich. Na tle całości zbiorów tradycyjnej kultury ludowej obejmującej sprzęty domowe i gospodarskie, ceramikę i rzeźbę unikalne znaczenie posiada między innymi kolekcja wycinanek z początku XX wieku. Sztuka współczesna gromadzona jest dzięki bezpośrednim kontaktom z twórcami oraz konkursom o zasięgu ogólnowojewódzkim lub regionalnym. Właśnie największy konkurs na tkaninę ludową, rozstrzygnięty w 1972 roku, przyniósł znakomity plon i dzięki temu posiadany już przez nasze Muzeum zespół tkanin, a zwłaszcza interesujących dywanów podwójnych Dominiki Bujnowskiej z Węgrowa, urosł do rangi wybijającej się kolekcji. Drugą grupę wyraźnie wyróżniającą się stanowi współczesna rzeźba, głównie z okolic Sierpca. Częściowo pochodzi ona z konkursu ogłoszonego na tym terenie. Bardzo interesujące wyniki przyniosła bliska współpraca Muzeum z powiatem gostynińskim, w którym dwa konkursy — na wycinankę ludową i twórczość ludową — spotkały się z ogromnym zainteresowaniem twórców, a ich dodatkowym efektem była organizacja dwóch izb regionalnych w Czermnie i Gąbinie. Wyjątkowe znaczenie posiadał konkurs na tradycyjny wieniec dożynkowy, rozstrzygnięty w 1970 roku na dożynkach wojewódzkich w Ciechanowie. Nabytki etnograficzne pochodzą z darów i zakupów.

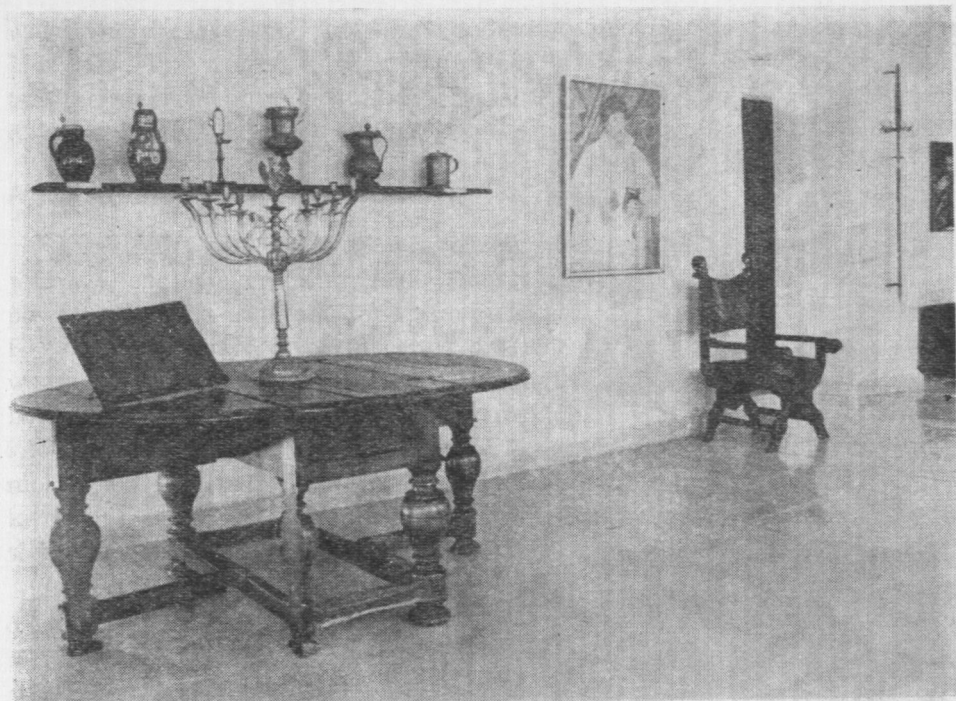
Zbiory archeologiczne także w większości zostały zgromadzone w ciągu ostatnich lat. Pochodzą one z własnych wykopalisk w Dzierżąni, pow. płoński (stanowisko późnolateńsko-rzymskie) i Gozdowie, pow. sierpecki. Specjalne znaczenie, zarówno naukowe jak i ekspozycyjne, posiadają obiekty z wykopalisk w Płocku, przekazane w depozyt przez ekipę badawczą Instytutu Historii Kultury Materialnej PAN. Wiele pojedynczych obiektów, z innych poza zamkiem miejsc w Płocku, uzyskanych zostało w czasie interwencji na placach budowy. Jedynym zespołem z dawnych zbiorów archeologicznych, pochodzących z badań Kazimierza Gelinka, jest grupa zabytków z okolic Radziwia.

W czasie upaństwowiania zbiorów muzealnych większość historycznych dokumentów, zwłaszcza rękopisów pozostała w Bibliotece Towarzystwa. W posiadaniu działu historycznego znalazło się jednak kilka dokumentów np. autografy Tadeusza Kościuszki czy generała powstańczego Zygmunta Padlewskiego. Tę grupę uzupełnia rękopis wiersza „Pięćdzie-

sięciu” Władysława Broniewskiego pozyskany w pierwszą rocznicę śmierci poety.

Systematyczna współpraca z weteranami ruchu rewolucyjnego i żołnierzami II wojny światowej przyniosła w efekcie zebranie w Muzeum licznych eksponatów z historii najnowszej. Jest to materiał zdjęciowy, różnego rodzaju dokumenty i druki, elementy umundurowania, uzbrojenia, pamiątki itp. Ponieważ gromadzenie eksponatów historycznych odbywało się od lat na terenie Płocka i regionu, a wystawa stała obejmując obszar całego województwa, wykonane zostały kopie niezbędnych dokumentów zarówno z historii najnowszej, jak i okresów wcześniejszych.

Zbiory sztuki, które od dawna stanowiły wizytówkę płockiego Muzeum, w ostatnich czasach zostały bardzo poważnie powiększone. Do dziś co prawda charakteryzuje je „rozmaitość” poszczególnych obiektów, ale po latach planowych uzupełnień można już wyodrębnić kilka interesujących zespołów. Należy do nich szkło polskie z XVIII/XIX w., medale polskie i obce z XVIII i XIX w. Wśród ceramiki wyróżniają się przykłady związane z Mazowszem, pochodzące z wytwórni w Nieborowie. Wymienić jeszcze należy kilka dobrej klasy pasów kontuszowych, grupę kilkunastu zegarów, wśród nich zegar płocki wykonany przez Johanna Christiana Günthera, zespół biżuterii żałobnej z lat 1861—62. Wśród ponad 200 pozycji dawnego malarstwa, głównie polskiego, na szczególne wyróżnienie zasługuje związany z Mazowszem portret Piotra Krajewskiego, żupnika zakroczymskiego z 1583 roku. W zbiorach reprezentowani są m. in. następujący artyści: Józef Chełmoński, Julian Fałat, Rafał Hadziewicz, Konrad Krzyżanowski, Juliusz Kossak, Jacek Malczewski, Feliks Pęczarski, Pigulski, Henryk Pilatti, Henryk Rodakowski, autorzy widoków Płocka — Aleksander Gierymski, Aleksander Molinari, Andrzej Karszowiecki i Wojciech Gerson. Z malarstwa obcego wyróżnia się portret kobiecy z XVII/XVIII w. — przykład szkoły flamandzkiej. Wiele spośród wymienionych obiektów zostało pozyskanych w ostatnich latach, m. in. kilka prac J. Chełmońskiego, H. Rodakowskiego, J. Brandta, większość mebli, pasy kontuszowe, z militariów — polska szabla bojowa z XVIII w., kilka zegarów, znaczna ilość szkła i ceramiki. W zespole nabytków wyjątkowe miejsce zajmuje sztuka secesyjna, gromadzona w Płocku od kilku lat w sposób kompleksowy i systematyczny. Chcąc stworzyć reprezentatywny dla naszego kraju dział sztuki secesyjnej, staraliśmy się zebrać zespół obiektów charakteryzujących ten kierunek na terenach polskich. W grafice, plakacie, malarstwie i rzeźbie ograniczyliśmy nasze zainteresowania do twórców polskich, a reprezentowane są m. in. takie nazwiska jak: Stanisław Wyspiański, Józef Mehoffer, Władysław Wankie, Wojciech Weiss, Jan Rembowski, Edward Okuń, Kazimierz Sichulski, Władysław Jarocki, Konstanty Laszczka, Bolesław Biegas. Zbiory rzemiosła

16. Fragment stałej ekspozycji w budynku przy pl. Narutowicza 2 (1971 r.)

obejmują przykłady z głównych ośrodków secesji europejskiej w zakresie mebli, metalu, ceramiki i szkła. Właśnie szkło reprezentowane około stu przykładami wielu firm europejskich, również tych mniej znanych, stanowi chyba najbardziej pełną kolekcję. Cennym i interesującym uzupełnieniem są tkaniny i stroje z pocz. XX wieku, biżuteria, medale o charakterystycznej formie, przykłady druków oraz wyrobów przemysłowych posiadających secesyjną dekorację.

Muzeum Mazowieckie kolekcjonuje także sztukę współczesną — malarstwo, grafikę, rysunek — jednak niemal wyłącznie pod kątem tematycznych związków z Mazowszem i Płockiem. Liczne kontakty ze środowiskiem twórczym umożliwiły pozyskanie prac znanych artystów z ośrodka warszawskiego np. Ludwika Maciąga, Wandy Wedeckiej, Alojzego Balcerzaka czy Władysława Królikiewicza oraz plastyków płockich.

Odrębne miejsce zajmuje kilkutyśięczny zbiór monet i medali z XVII — XX w. pochodzący ze zbiorów Towarzystwa Naukowego.

We wszystkich działach Muzeum Mazowieckie zgromadziło znaczne ilości eksponatów. Zostały one zakupione dzięki daleko idącej pomocy Ministerstwa Kultury i Sztuki, Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej

17. Izba kurpiowska. Fragment wystawy „Sztuka ludowa Mazowska” (1971 r.)

w Warszawie i Miejskiej Rady Narodowej w Płocku. Nabytki, zwłaszcza w dziale sztuki, ale również etnografii, reprezentują wysoką klasę artystyczną lub historyczną. Większość z nich uzupełniła istniejące w Muzeum zespoły lub obiekty i dlatego niezależnie od ich wartości indywidualnej obserwowaliśmy w ostatnich latach wyraźną poprawę jakości zbiorów jako całości.

DZIAŁALNOŚĆ NAUKOWO - BADAWCZA

Charakter i zakres prac dokumentacyjno-źródłowych i naukowych podyktowany był bieżącymi i przyszłymi potrzebami. Nie licząc prac związanych z opracowywaniem ekspozycji i ostatecznym, merytorycznym przygotowaniem wystaw, które jako obowiązek podstawowy zajmo-

wały wiele czasu, podejmowano zadania penetracyjne i naukowe, mające powiększyć stan wiedzy o dziejach Mazowsza i Płocka. Przedmiotem zainteresowania były takie tematy, które następnie wykorzystano w dalszej działalności Muzeum lub innych instytucji na naszym terenie.

A r c h e o l o g i a

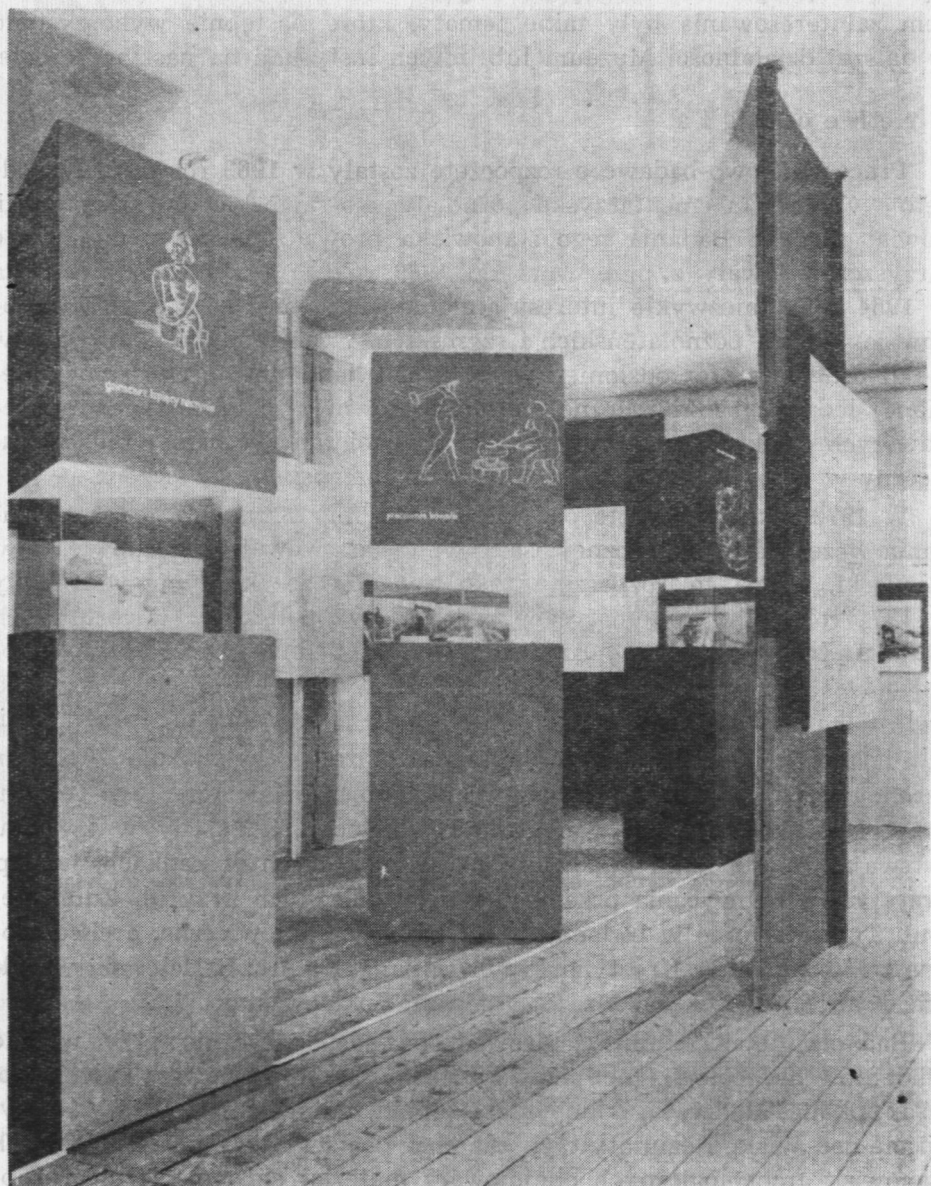
Prace naukowo-badawcze rozpoczęte zostały w 1963 roku, kiedy podjęto wykopaliska cmentarzyska późnolateńsko-rzymskiego w Dzierżąni, powiat płocki. Badania tego stanowiska prowadzone przez mgr Irenę Krzyszczuk trwały z przerwami do 1969 roku i przyniosły, zwłaszcza w 1964 roku, niezwykle interesujące materiały, m. in. odkryto 15 grobów jamowych późnolateńskich i rzymskich, 7 jam z ceramiką, 5 słupów i łódź-dłubankę oraz odsłonięto część kręgu kamiennego. Oprócz wymienionej łodzi-dłubanki i licznej ceramiki, również malowanej, do najciekawszych obiektów wykopanych w Dzierżąni zaliczyć należy miecz obusieczny w pochwie. Badania w Dzierżąni nie zostały zakończone.

W 1970 roku rozpoczęto pod kierunkiem mgr Krystyny Przybysz badania wczesnośredniowiecznej osady wielowarstwowej w Gozdowie, pow. sierpecki. Prace te rozpoczęte jako zwiadowcze, kontynuowane były w 1971 roku jako systematyczne badania wykopaliskowe. O rezultatach ostatecznych za wcześnie jeszcze wyrokować, jednak dwa sezony wykopaliskowe przyniosły odkrycie wielu obiektów z X — XII wieku, a wśród nich unikalną „studnię” i jamy o charakterze gospodarczym z prażnicami.

Ponadto dział archeologiczny przeprowadzał rocznie około 10 badań terenowych, o charakterze zwiadowczym lub ratowniczym. Tego rodzaju prace prowadzone były wielokrotnie w Płocku, z zasady w związku z trwającymi robotami budowlanymi. W niektórych wypadkach, jak np. przy próbie uchwycenia przebiegu murów miejskich przy ul. Zduńskiej i ul. Tumskiej oraz w badaniach nad basztą średniowieczną, archeologowie z Muzeum mgr Krystyna Przybysz i mgr Janusz Kisielewski współpracowali z architektem inż. Zbigniewem Sokołowskim.

Badania powierzchniowe, prowadzone systematycznie przy udziale studentów archeologii, obejmowały cały obszar Mazowsza Płockiego, m. in. okolice Radziwia, doliny rzek: Płonki, Dzierżąnicy, Skrwy i oczywiście nad Wisłą. Rezultaty tych badań w postaci odkrycia wielu nowych stanowisk archeologicznych obejmowały materiał chronologicznie różnorodny.

Najważniejsze badania archeologiczne nie zostały jeszcze opublikowane w formie monografii. Wyniki badań popularyzowane były jednak na bieżąco poprzez drukowanie materiałów sprawozdawczych i inwentaryzacyjnych. W tej formie publikowano zarówno wykopaliska w Dzierżą-

18. Wystawa o odkryciach archeologicznych w rejonie Miszewa Murowanego, eksponowana w miejscowej szkole podstawowej w 1966 r.

ni jak i Gozdowie, a także cały szereg prac o mniejszym zakresie, jak np. materiały z grobu kloszowego w Radotkach, czy umieszczenie inwentaryzacji mieczów średniowiecznych w katalogu przygotowanym przez Katedrę Archeologii Uniwersytetu Łódzkiego. Przykładem własnych wydawnictw o tej tematyce może być publikacja Włodzimierza Szafrąńskiego pt. „Początki Płocka w świetle wykopalisk archeologicznych” (1964 r.).

E t n o g r a f i a

Przeobrażenia zachodzące na wsi mazowieckiej, brak systematycznego zainteresowania Mazowszem ze strony instytucji naukowych oraz widoczny tu zanik żywotności kultury ludowej, spowodowały, że badania etnograficzne uznane zostały za najpilniejsze i specjalnie ważne. Jeśli nie liczyć badań w 1956/57 r. Józefy Dębskiej i Mariana Przedpełskiego których rezultaty nie zostały przekazane do Muzeum, penetrację obszaru Mazowsza Płockiego rozpoczęła w roku 1960 mgr Alicja Gerlach. W rok później kilkuosobowa ekipa pod kierunkiem dr. Mariana Pokropka prowadziła badania w kilku sąsiadujących z Płockiem powiatach. Te pierw-

19. Nagrywanie starych pieśni ludowych

20. Wręczenie nagród twórcom ludowym na wystawie pokonkursowej „Plastyka obrzędowa Mazowska” (1970 r.)

sze badania dotyczyły przede wszystkim kultury materialnej i przyniosły zarówno plon naukowy, jak i wiele cennych eksponatów.

W następnych latach wyjazdy penetracyjne planowane były pod kątem zakupu eksponatów. Realizował je Antoni Lorenc. Właśnie wówczas nawiązano ścisłą współpracę z twórcami, zwłaszcza z rzeźbiarzami z Sierpca i Zawidza Kościelnego. Wzajemne kontakty rozwijane do dzisiaj przyniosły, jak się wydaje, wiele korzyści środowisku, a Muzeum wiele cennych informacji o całej grupie i rozwoju talentu poszczególnych twórców oraz wydatne powiększenie zbiorów rzeźby współczesnej.

W ramach specjalnych zainteresowań Mazowszem Płockim przeprowadzono w 1968 roku badania nad sztuknictwem wiślany (mgr Janusz Mielcarek), które były rozszerzoną częścią badań zorganizowanych we współpracy wielu muzeów z województw nadwiślańskich.

Rozszerzone na obszar całego województwa warszawskiego działania Muzeum Mazowieckiego skoncentrowały się w sprawach penetracyjno-badawczych właśnie na etnografii. Pomimo niekorzystnego położenia siedziby Muzeum Okręgowego na krańcu województwa, ekipy penetracyjne własne i złożone z osób współpracujących zaczęły docierać do

wszystkich regionów Mazowsza i Podlasia. O skali tej penetracji świadczy np. 135 wyjazdów w ciągu 1969 roku, czy objęcie badaniami w 1970 roku 50 miejscowości; realizowali tę pracę: kustosz mgr Aleksander Błachowski, mgr Halina Murawska oraz współpracownicy z zewnątrz mgr Elżbieta Potyńska (pow. grodzisk-mazowiecki) i mgr Franciszek Midura (pow. sierpecki). W ostatnich latach intensywność prac penetracyjnych koordynowanych przez Muzeum płockie jeszcze się zwiększyła w związku z powołaniem nowych instytucji i stanowisk pracy oraz bardziej skuteczną pomocą ze strony Wydziału Kultury PWRN. Szczególnie cenne jest powołanie pierwszej specjalistycznej placówki — Muzeum Etnograficznego w Sierpcu, której pracownicy: Antoni Lorenc i mgr Tadeusz Baraniuk obejmują kilka najbliższych powiatów. Poważnym osiągnięciem jest także zorganizowanie działu etnograficznego w Muzeum w Siedlcach, działającego na Podlasiu (mgr Maria Jolanta Rud). W bezpośrednich pracach penetracyjnych uczestniczy przedstawiciel Wydziału Kultury mgr Witold Gędziorowski oraz na swoim terenie przedstawiciele muzeów regionalnych. Efektem dodatkowym tego zwiększonego zainteresowania kulturą

21. Fragment pokonkursowej wystawy sztuki ludowej w Gostyninie (1971 r.)

ludową jest zorganizowanie kilku izb regionalnych o profilu etnograficznym (np. Czermno i Gąbin w powiecie gostynińskim) lub uwzględniających kulturę ludową (np. Grudusk w pow. ciechanowskim).

Wielokrotnie organizowane były badania stacjonarne. W 1969 roku w Bodzanowie (pow. plocki) miał miejsce obóz badawczy członków Klubu Młodzieżowego przy Muzeum Mazowieckim pod kierunkiem mgr Haliny Murawskiej i mgr Haliny Kowalskiej. Badaniami objęto 11 wsi wschodniej części powiatu plockiego. W tym samym roku przy udziale studentów etnografii Uniwersytetu Warszawskiego przeprowadzone zostały pod kierunkiem mgr Aleksandra Błachowskiego badania 10 wsi w powiecie plockim i gostynińskim. W latach 1971 i 1972 główne prace badawcze skoncentrowano w rejonie Sierpca organizując wspólnie z tamtejszym Muzeum, przy udziale pracowników obydwu muzeów, studentów etnografii Uniwersytetu Warszawskiego i członków Klubu Młodzieżowego obozy badawcze kierowane przez dr Mariana Pokropka w Uniecku i Rościszewie. Materiał badawczy obejmujący dokumentację budownictwa i całokształt kultury i sztuki ludowej gromadzony jest pod kątem mającego powstać w Sierpcu skansenu.

Jako rezultat penetracji terenowych oraz badań źródłowych powstało szereg prac i artykułów mgr A. Błachowskiego — „Rekonstrukcja ludowego stroju plockiego”, „Badania nad strojem ludowym na Mazowszu Plockim”, „Wycinanki sannickie dawniej i dziś”, „Sztuka ludowa Mazowska” (katalog wystawy) czy praca podjęta „Aspekty trwania tradycyjnej kultury ludowej w warunkach urbanizacji życia XX wieku” lub opracowanie mgr Haliny Murawskiej „Badania nad ludową tkaniną plocką”. Z prac wcześniejszych wymienić trzeba wydany drukiem katalog zbiorów etnograficznych Muzeum Mazowieckiego w opracowaniu Antoniego Lorenca i Antoniego Śledziewskiego.

Jedną z istotnych form działalności terenowej działu etnograficznego było organizowanie konkursów sztuki ludowej, które poza spełnieniem wielu zadań społeczno-kulturalnych, dawały okazję do bezpośredniego kontaktu z twórcami. W ostatnich latach zorganizowano cztery konkursy ogólnowojewódzkie: na plastykę obrzędową (491 prac od 77 twórców), na wieńce dożynkowe (39 prac z 18 powiatów), na plecionkarstwo (74 prace od 25 twórców) oraz na tkaninę ludową (628 prac od 211 twórców). Nie tylko wyniki ilościowe, ale i plon artystyczny tych konkursów przeszły wszelkie oczekiwania. Równym powodzeniem cieszyły się konkursy regionalne w powiecie gostynińskim i sierpeckim, których koncepcję i organizację opracował dział etnograficzny Muzeum.

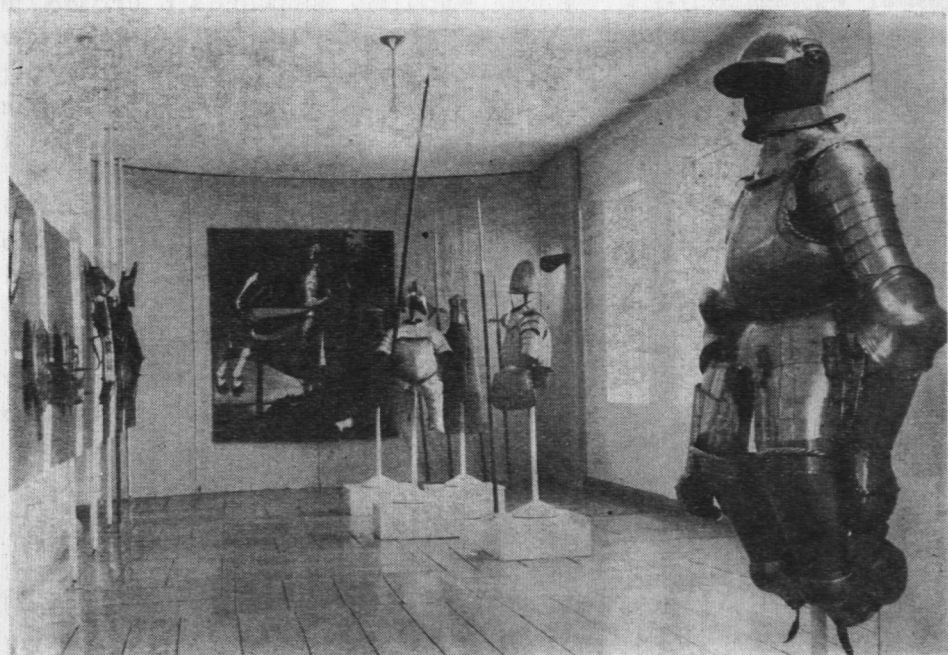
Przyjęta już w województwie, ta tak bardzo atrakcyjna skuteczna forma pobudzania sztuki i rękodziela ludowego, przyniosła odkrycie wielu nieznanych twórców, a nawet całych ośrodków (np. Czermno w pow.

gostynińskim, okolice Jeruzalu w pow. mińsko-mazowieckim oraz szereg wsi w powiecie ostrowsko-mazowieckim).

Wyrazem powiązania badań i obserwacji naukowych z działaniem praktycznym było zorganizowanie, wspólnie z Centralną Poradnią Ruchu Artystycznego, sympozjum dla kierowników zespołów folklorystycznych z całej Polski, przebywających w Płocku z okazji III Ogólnopolskiego Festiwalu Folklorystycznego (1970 r.).

Historia

Prace naukowo-badawcze i penetracyjne w dziedzinie historii skoncentrowane były w ostatnim okresie na przygotowaniu i przedstawieniu w formie kartograficznej wybranych zagadnień z dziejów Mazowsza. Tematyka tych prac obejmowała sprawy administracyjno-polityczne i gospodarcze, rozwój miast oraz wybrane zagadnienia z walk powstańczych i rewolucyjnych. Realizowane one były własnymi siłami tj. przez mgr Jadwigę Grabarczyk i mgr Bożenę Ostrowską oraz grupę współpracowników — mgr Czesławę Gąskę, mgr Annę Stogowską i w zakresie rozwoju przestrzennego Płocka inż. arch. Zbigniewa Sokołowskiego.

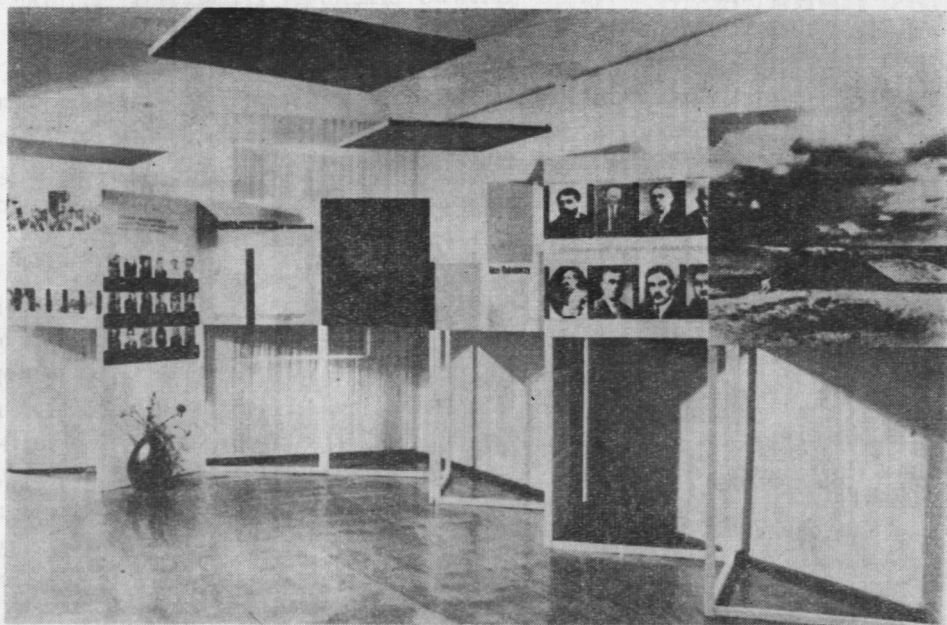

22. Fragment wystawy „Uzbrojenie w Polsce” (1964 r.)

Inną grupę stanowiły zagadnienia związane z dziejami kultury na Mazowszu Płockim, będące tematem prowadzonego wspólnie z Mazowieckim Ośrodkiem Badań Naukowych seminarium doktorskim. Kilkunastu jego uczestników podjęło pod kierunkiem początkowo prof. dr Marii Boguckiej, a obecnie doc. dr. Jerzego Maternickiego, opracowanie płockiego rzemiosła artystycznego, historii szkolnictwa itd.

Od wielu lat prowadzone były intensywne badania penetracyjne w zakresie historii najnowszej Płocka i najbliższych powiatów, którymi do 1970 roku kierowała mgr Maria Nowicka-Bojanowska. Działając we współpracy ze ZBoWiD-em i innymi organizacjami i instytucjami gromadzone były materiały wspomnieniowe, dokumentacje i wszelkiego rodzaju pamiątki, uzyskiwane od byłych żołnierzy i działaczy KPP i PPR. Największy zespół materiałów dotyczy okresu okupacji hitlerowskiej, a więc obozów oraz walk frontowych i partyzanckich. Główna jego część została zebrana w czasie przygotowań do wystawy, ilustrującej udział mieszkańców Płocka w walkach na różnych frontach II wojny światowej.

Przykładem łączenia prac naukowo-badawczych z popularyzatorskimi było zorganizowanie sesji w 1968 roku pt. „Tradycje walk rewolucyjnych w Płockiem”, w której uczestniczyli płoccy nauczyciele

23. Wystawa „Walki rewolucyjne na Mazowszu i Podlasiu w okresie Rewolucji Październikowej” (1967 r.)

historii. Przedstawiono w niej działalność KPP (Kazimierz Mariański), walkę zbrojną z okupantem hitlerowskim (plk. mgr Bogdan Kobuszewski), stan badań nad najnowszymi dziejami Mazowsza (mgr Józef Kazimierski) oraz kilka tematów bardziej szczegółowych opracowanych przez pracowników Muzeum (mgr Maria Nowicka-Bojanowska i mgr Jadwiga Kłodawska) oraz nauczycieli plockich (Tadeusz Kurpiewski, Henryka Taube, mgr Teresa Nych, mgr Marian Chudzyński).

W 1969 roku zorganizowana została sesja pt. „Eugeniusz Przybyszewski — rewolucjonista, historyk, pedagog”, na której referaty wygłosili prof. dr St. Kolabiński i mgr Maria Nowicka-Bojanowska.

S z t u k a

Prace podejmowane z zakresu sztuki wiązały się z zainteresowaniami autorów oraz ogólniejszymi interesami Płocka. Przykładem może być praca mgr. Mariana Sołtysiaka pt. „Dzieje i rozwój przestrzenny Radziwia”, wydana drukiem wspólnie z artykułami mgr. Franciszka Dorobka i inż. Zbigniewa Sokołowskiego na temat współczesnego rozwoju i perspektyw tej dzielnicy Płocka. Do tej grupy zaliczyć można także prace archiwalne, prowadzone pod kątem zgromadzenia materiałów do klasycystycznej przebudowy miasta w XIX wieku oraz zebrania materiałów w oparciu o archiwalia, dotyczące budowy klasycystycznego ratusza w Płocku. Poszukiwania relikwów gotyckiego ratusza w oparciu o istniejące przekazy historyczne i materiał ikonograficzny przeprowadziła mgr Krystyna Hejke. Ta sama autorka napisała pracę pt. „Ikonografia Płocka”, gromadząc materiał od XVII do XX w.

Odrębną grupę stanowiły prace mgr. Janusza Kisielewskiego podejmowane z zakresu numizmatyki. Obejmowały one cały szereg szczegółowych opracowań, publikowanych w różnych wydawnictwach specjalistycznych. Dla przykładu wymienimy kilka tytułów: „Skarb groszy praskich z Opola w świetle stosunków pieniężnych na Śląsku” (Opolski Rocznik Muzealny), „Skarb monet z Jadowa pow. Mińsk Mazowiecki”, „Skarb późnośrednio-wiecznych monet z Warki pow. grójecki”, czy zgromadzenie dokumentacji do pracy na temat medalierstwa secesyjnego.

W Y S T A W Y

Przyjęta w 1961 roku koncepcja wystaw stałych i czasowych modyfikowana była w ciągu dziesięciolecia wielokrotnie. Ekspozycja stała historyczno-artystyczna, początkowo niewielka, powiększana w miarę napływu nowych obiektów, obejmowała najważniejsze etapy dziejów Płocka i od 1968 roku sztukę secesyjną. W programie wystaw czasowych znajdowały się corocznie wystawy rozszerzające tematykę lokalną, plocką

czy mazowiecką, a będące równocześnie przygotowaniem do uruchomienia ekspozycji w Zamku Książąt Mazowieckich. Drugi rzut wystaw czasowych pomyślany był jako prezentacja różnorodnej tematyki z zakresu sztuki polskiej i obcej, dawnej i współczesnej, a także historii, etnografii, archeologii, numizmatyki. Wystawy regionalne były najczęściej rezultatem własnych prac naukowo-badawczych lub wykorzystania badań innych instytucji. Pozostałe ekspozycje wypożyczano w całości lub zestawiono na miejscu w Płocku, na podstawie wypożyczeń z kilku muzeów.

Na początku lat sześćdziesiątych ilość i wielkość wystaw czasowych była tak znaczna, że one decydowały o charakterze Muzeum. Atrakcyjne wystawy miały przywrócić Muzeum jego dawne znaczenie w mieście, a jednocześnie wypełnić określone funkcje dydaktyczne, zwłaszcza w stosunku do kształtującego się wówczas nowego środowiska technicznego. Z perspektywy kilku minionych lat widać, że założona koncepcja sprawdziła się w pełni. Potwierdza to wyraźnie gwałtownie wzrastająca frekwencja i wówczas już kształtowany wokół Muzeum klimat życzliwości i zainteresowania. Wystawy czasowe dadzą się podzielić na kilka grup:

Wystawy o tematyce mazowieckiej

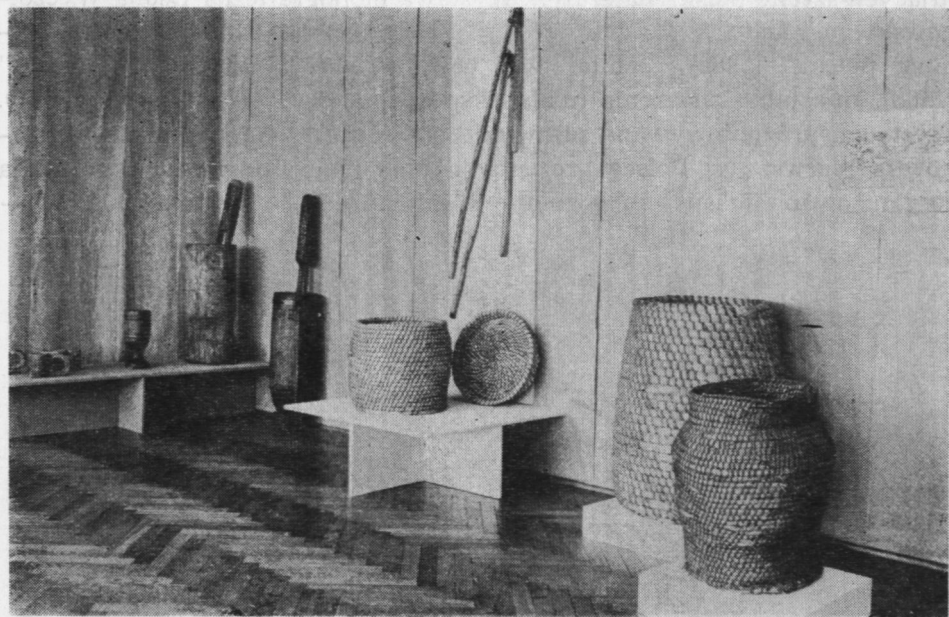
Nowa działalność wystawiennicza, będąca z zasady wynikiem prac badawczych, rozpoczęta została w 1962 roku ekspozycją zorganizowaną wspólnie z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków pt. „Rozwój przestrzenny miasta Płocka”. Była ona pierwszą próbą przedstawienia dziejów i sztuki Płocka na tle jego rozwoju urbanistycznego i architektonicznego. W tym samym roku wypożyczona została ekspozycja „Sztuka Mazowska Płockiego”, będąca fragmentem wielkiej wystawy „Sztuka warszawska”, zorganizowanej w Muzeum Narodowym w Warszawie z okazji 100-lecia tej instytucji. Kolejne wystawy z tego zakresu pochodzą z 1966 r. — „Mazowsze w dawnej grafice i rysunku” oraz wystawa monograficzna płockiego malarza Juliana Zawodzińskiego. Tematykę mazowiecką częściowo uwzględniała wystawa „Płynie Wisła, płynie — panoramy miast nadwiślańskich” (1968).

W zakresie historii najnowszej całą serię wystaw rozpoczęła ekspozycja pt. „XX-lecie PPR na Mazowszu Płockim”, która była pierwszą tak pełną prezentacją tematu na terenie Płocka.

Do najpoważniejszych wystaw, prezentujących w latach następnych dzieje ruchu rewolucyjnego i okres okupacji hitlerowskiej, należały: wojewódzka wystawa zorganizowana z okazji 50-lecia Rewolucji Październikowej pt. „Walki rewolucyjne na Mazowszu i Podlasiu w okresie Rewolucji Październikowej” (1967), wystawa „Komunistyczna Partia Polski w Płocku” (1968) i „PPR w walce” (1969).

Z okazji dekady kultury rosyjskiej i radzieckiej otwarto w 1969 roku trzy wystawy ze zbiorów Muzeum Lenina w Warszawie: „Malarstwo radzieckie”, „Szlakiem Lenina — malarstwo T. Zakrzewskiego” i „Lenin w grafice polskiej”.

W 1965 roku z okazji rocznicy wyzwolenia Płocka urządzona została wystawa pt. „Dwadzieścia lat temu” obrazująca za pomocą dokumentów, tekstów i unikalnego materiału fotograficznego pierwsze dni po wyzwoleniu miasta. Do tej grupy można także zaliczyć wystawę „Władysław Broniewski i Płock” otwartą w pierwszą rocznicę śmierci poety (1963).

24. Fragment wystawy urządzonej przez Muzeum w Ciechanowie (1970 r.)

Kilkakrotnie prezentowane były wystawy z zakresu etnografii. Pierwsza zorganizowana w 1962 roku pt. „Kultura ludowa regionu płockiego” obejmowała również eksponaty uzyskane podczas badań przeprowadzonych w poprzednim roku. W następnych latach (1965 i 1971) organizowane były dwie duże wystawy o identycznym tytule: „Sztuka ludowa Mazowsza”. Obydwie były podsumowaniem prac badawczych, przy czym ta druga była najbardziej pełną ekspozycją mazowieckiej sztuki ludowej po wojnie. Wyłącznie obecnej twórczości poświęcone były wystawy: „Współczesna rzeźba ludowa z okolic Sierpca” (1966) i — jako wynik konkursu — „Plastyka obrzędowa Mazowsza” (1970).

Archeologia, mająca zawsze swoje miejsce w stałej ekspozycji, stosunkowo rzadko była tematem wystaw czasowych. Najpoważniejsza ekspozycja z tego cyklu „Pradzieje Mazowska Płockiego” (1964) uwzględniała wyniki wszystkich najnowszych badań wykopaliskowych.

Wystawy sztuki polskiej i obcej

Ekspozycje prezentujące wybrane zagadnienia z dziejów sztuki polskiej i obcej organizowane były w oparciu o depozyty wielu muzeów polskich, najczęściej Muzeum Narodowego w Warszawie i Państwowego Muzeum Etnograficznego w Warszawie. Do czołowych wystaw prezentujących sztukę polską należały: „Wystawa monograficzna Leona Wyczółkowskiego” (1963), „Sztuka Młodej Polski” (1964), „Współczesna tkanina polska” (1966), „Malarstwo polskie 20-lecia międzywojennego” (1968). Specjalne znaczenie miała ekspozycja „Secesja w Polsce” (1967). Wystawa, przygotowywana niezwykle starannie w ciągu dwóch lat, stanowiła pierwszą w Polsce prezentację tego kierunku w sztuce. Została zorganizowana w oparciu o zbiory kilku muzeów i wielu osób prywat-

25. Wystawa „Malarstwa XX-lecia międzywojennego” (1968 r.)

26. Wystawa „Secesja w Polsce” (1967 r.)

27. Pierwsza wystawa sztuki secesyjnej (1967 r.)

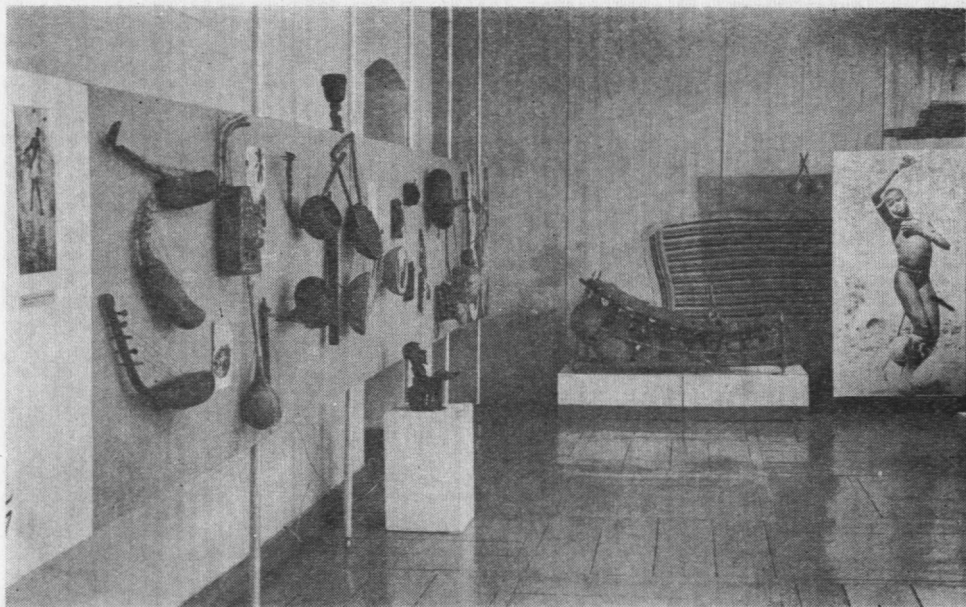
28. Fragment wystawy „Współczesna tkanina artystyczna w Polsce” (1966 r.)

nych i spotkała się z wyjątkowo żywym zainteresowaniem specjalistów, publiczności i prasy. Można wymienić jeszcze wystawy: „Uzbrojenie w dawnej Polsce” (1964) i „Archeologia i numizmatyka w exlibrisie” (1969).

Systematycznie eksponowana była w Muzeum plastyka współczesna, zestawiona najczęściej w formie niewielkich wystaw indywidualnych lub zbiorowych, niekiedy połączonych z subskrypcją. Do najbardziej okazałych należały: „Płock i region płocki w grafice i rysunku” organizowana dwukrotnie (1964 i 1967) oraz „Płock i region płocki w malarstwie”. Wszystkie skupiały po kilkudziesięciu, często wybitnych twórców z Warszawy i Mazowsza.

Śród wystaw indywidualnych wymieńmy przykładowo: „Wacław Kondek — rzeźba i grafika” (1965), „Malarstwo Wandy Wedeckiej” (1967). Wiele wystaw poświęconych było wyłącznie współczesnej plastyce płockiej (lata: 1962, 1964, 1965, 1967, 1968, 1971).

Duże wydarzenia stanowiły w Płocku ekspozycje sztuki zagranicznej takie, jak: „Kongo — życie i kultura” (1961), „Sztuka Australii i Oceanii” (1963), „Georges Méliès — twórca widowiska filmowego (1963), — połączona z projekcją filmów oświatowych, oraz „Muzyka i taniec

29. Wystawa „Muzyka i taniec Afryki” (1964 r.)

Afryki” (1964). Z okazji 150-lecia Towarzystwa Naukowego Płockiego zorganizowana była po 20 latach wystawa „Goya - Caprichos”, ze zbiorów Biblioteki TNP im. Zielińskich.

W y m i a n a w y s t a w z z a g r a n i c ą

Wymiana wystaw z zagranicą odbywała się w ramach istniejącej współpracy pomiędzy województwem warszawskim, a obwodem Mińskim Białoruskiej Socjalistycznej Republiki Radzieckiej i województwem północno-czeskim w Usti nad Łabą oraz pomiędzy Płockiem i Schwedt w NRD.

W ramach wymiany z Białorusią eksponowana była w 1968 roku w Płocku i innych ośrodkach mazowieckich wystawa „Rzemiosło artystyczne Białorusi”. W roku następnym w kilku miastach Białorusi zaprezentowano dużą wystawę plastyki współczesnej pt. „Pejzaże mazowieckie” (wernisaż odbył się w Mołodecznie).

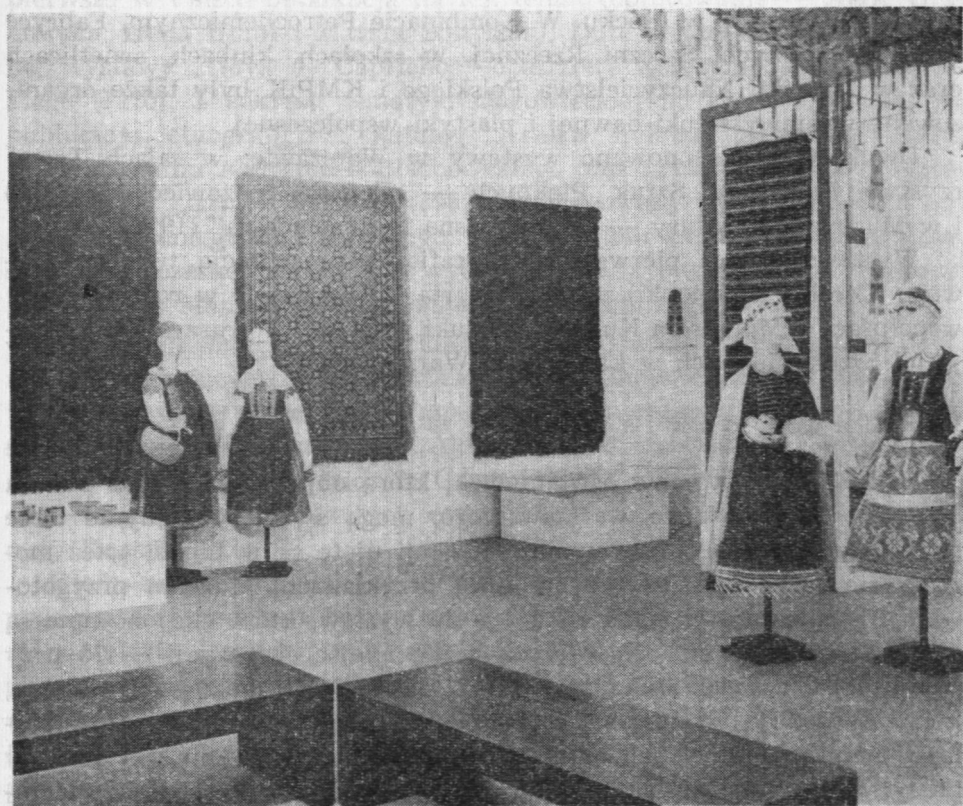
W 1970 roku eksponowano wystawę „Schwedt 70” obrazującą rozwój gospodarczy, przestrzenny i kulturalny tego, połączonego z Płockiem rurociągiem „Przyjaźń”, miasta.

Wielką wystawę pt. „Sztuka ludowa Mazowsza” zaprezentowano w 1972 roku w Usti nad Łabą. Obejmowała ona różne dziedziny sztuki ludowej ze wszystkich regionów województwa warszawskiego. Wystawę

uzupełniała mapa i fotografie przedstawiające współczesny rozwój Mazowsza.

Do tej grupy zaliczyć można także wystawę prac bułgarskiego artysty Wasyla Iwanoffa, zorganizowaną w Muzeum w ramach „Dni Kultury Bułgarskiej”.

W miarę wzbogacania się zbiorów i powiększania ekspozycji stałej trzeba było od ok. 1965 roku systematycznie uszczuplać powierzchnię przeznaczoną na wystawy czasowe. Pod koniec lat 60-tych zostały one sprowadzone do form już bardzo małych, a główny wysiłek Muzeum skierowany został na przygotowanie ekspozycji w Zamku Książąt Mazowieckich. Oddziaływanie Muzeum poprzez wystawy nie zostało jednak zmniejszone, gdyż w miejsce dużych ekspozycji czasowych, zwielokrotniono ilość wystaw objazdowych i oświatowych organizowanych poza Muzeum.

30. Fragment wystawy „Sztuka ludowa Mazowsza” w Uści nad Łabą (CSRS) w 1972 r.

W y s t a w y o b j a z d o w e

Najczęściej były to wystawy etnograficzne i historyczne i wiązały się z uroczystościami lub imprezami o szerszym charakterze. Do tradycji już należą wystawy w Sannikach pow. gostyniński z okazji „Niedzieli Sannickiej”. Tego rodzaju wystawy organizowane były w Ciechanowie z okazji dożynek wojewódzkich, w Gostyninie (zakończenie konkursu na twórczość ludową), Rembowie, pow. płocki, Uniecku, pow. sierpecki (pokaz po zakończeniu obozu badawczego). W czasie trwania obozu etnograficznego w Bodzanowie w miejscowej szkole czynna była wystawa malarstwa polskiego ze zbiorów Muzeum Mazowieckiego.

Spośród wystaw historycznych najszerzej została wyeksponowana, zamieniona na objazdową, ekspozycja „Walki rewolucyjne na Mazowszu i Podlasiu w okresie Rewolucji Październikowej”. W pierwszej połowie 1968 roku została ona dowieziona do kilkunastu ośrodków powiatowych w województwie. Również wystawy „KPP w Płockiem” i „PPR w walce” były eksponowane w wielu placówkach regionu płockiego oraz w zakładach pracy w Płocku. W Kombinacie Petrochemicznym, Fabryce Maszyn Żniwnych, Stoczni Rzecznej, w szkołach, klubach, świetlicach oraz w Związku Nauczycielstwa Polskiego i KMPiK były także organizowane wystawy sztuki dawnej i plastyki współczesnej.

Dwukrotnie eksponowano wystawy w Warszawie: w salach Towarzystwa Przyjaciół Sztuk Pięknych — „Pejzaże mazowieckie” (1970) i w Muzeum Literatury — „Współczesna rzeźba ludowa” (1972).

Wystawa będąca pierwszą monograficzną prezentacją twórcy ludowego (Czesławy Konopki) została otwarta w Warszawie w roku 1972 we współpracy z Ministrem Kultury i Sztuki, Cepelią i Towarzystwem Przyjaciół Sztuk Pięknych w Łazienkach Warszawskich.

W y s t a w y o ś w i a t o w e

O skali akcji wystaw oświatowych, którą objęta jest ponad połowa powiatów województwa warszawskiego, mogą świadczyć jedynie dane statystyczne. Szczegółowe wyniki tej akcji ujęte są w tabeli, toteż możemy się zatrzymać jedynie na kilku przykładach. Muzeum przygotowało i eksploatuje w ciągu roku 10—20 wystaw, które eksponowane są w 40 do 60 miejscach. Największą liczbę miejsc ekspozycji — 79 przy frekwencji ok. 95.000 osiągnięto w 1971 roku. Dział naukowo-oświatowy, który dysponuje wystawami oświatowymi, posiada wiele punktów stałej współpracy, takich jak biblioteki, szkoły, kluby wiejskie, czy zakłady pracy. Koordynowanie akcją odbywa się także poprzez współpracę z instytucjami o zasięgu powiatowym lub szerszym, takich jak muzea, biblioteki powiatowe, czy np. Dyrekcja „Ruchu” w Płocku (6 powiatów).

Tematyka obejmuje zarówno wybrane zagadnienie ze sztuki polskiej jak i obcej oraz z historii, zestawione najczęściej w zespoły niewielkie, dostosowane do warunków lokalowych w terenie.

WYDAWNICTWA

Wydawane od 1962 roku publikacje związane były bardzo ściśle z bieżącą działalnością wystawienniczą oraz szeroko pojętymi potrzebami popularyzatorskimi. Dlatego zdecydowaną większość wydawnictw stanowiły katalogi i ulotki, które reprezentowały znaczną różnorodność pod względem znaczenia naukowo-dokumentacyjnego i poziomu edytorskiego. Zawsze jednak były przygotowywane pod kątem służenia możliwie wszystkim zwiedzającym, niezależnie od ich przygotowania.

Klasyfikowanie wydawnictw jest trudne i chyba niecelowe, niektóre jednak posiadały wartość specjalną. Niewątpliwie do najważniejszych należał katalog wystawy pt. „Secesja w Polsce” (1967 r.), który był pierwszą w Polsce publikacją na ten temat (opracowanie — Anna Gradowska, Irena Huml i Marian Sołtysiak). Duże znaczenie posiadał katalog wystawy „Goya — Caprichos” opatrzony wstępem Jana Białostockiego (1970). Z zakresu tematyki mazowieckiej na czoło wysuwają się publikacje etnograficzne: katalog „Sztuka ludowa Mazowsza” (1971) w opracowaniu Aleksandra Błachowskiego oraz katalog zbiorów etnograficznych pt. „Sztuka ludowa” (1967 r.) opracowany przez Antoniego Lorenca i Antoniego Śledziewskiego. Spośród wielu katalogów wystaw plastyki współczesnej wymieńmy wydany z okazji ekspozycji na Białorusi pt. „Pejzaże Mazowieckie” ze wstępem Mariana Sołtysiaka.

Z różnych przyczyn często katalogi zastępowane były drukami ulotnymi, zawierającymi tylko podstawowe informacje, chociaż w niektórych wypadkach dość obszerne, jak np. „Strój i instrument ludowy” i „Plastyka obrzędowa Mazowsza” Aleksandra Błachowskiego. Wymieńmy jeszcze „Stare zegary” Michała Gradowskiego, „Sztuka Indonezji i Oceanii” Krystyny Czerniewskiej, czy „Malarstwo Wandy Wedeckiej” Bożeny Kowalskiej.

Kiedy na początku lat sześćdziesiątych popularność Płocka, tradycyjnego przecież ośrodka turystycznego, wzrosła jeszcze bardziej, a na rynku zaznaczył się dotkliwy brak jakichkolwiek wydawnictw, a nawet pocztówek o tematyce miasta, Muzeum wystąpiło z własnymi inicjatywami w tym zakresie. Dzięki poparciu Prezydium Miejskiej Rady Narodowej i współpracy z Miejskim Handlem Detalicznym, który akcję sfinansował, przygotowano i wydano cały szereg publikacji wypełniających tę lukę.

W latach 1963-1966 ukazały się trzy broszury o charakterze popularno-naukowym prezentujące zarys kształtowania się miasta. Włodzi-

mierz Szafrński w pracy „Początki Płocka w świetle wykopalisk archeologicznych” (1964 r.) omówił wyniki kilkunastoletnich prac badawczych. Publikacja „Płock i jego zabytki” (dwa wydania) Mariana Sołtysiaka i „Radziwie” w opracowaniu zespołu — Franciszek Dorobek, Zbigniew Sokołowski i Marian Sołtysiak — dotyczyły rozwoju przestrzennego Płocka i przyłączonej do miasta w 1923 r. osady Radziwie.

W 1963 roku wydany został w nakładzie 5 000 egzemplarzy plan miasta posiadający oprócz podstawowych informacji turystycznych wiele danych dotyczących historii mazowieckiego grodu.

Zabytki Płocka i Petrochemia były tematem ośmiu karnetów Alojzego Balcerzaka, odbitych na prawach oryginału w znacznym nakładzie. Pokłosem wystawy „Płock i region płocki w grafice i rysunku” był karnet z pocztówkami — reprodukcjami naplepszych prac.

Uczestnictwo Muzeum w różnorodnych imprezach o szerokim zasięgu znalazło swój wyraz także w wydawnictwach. Aleksander Błachowski był autorem Informatora III Ogólnopolskiego Festiwalu Folklorystycznego w Płocku (1969 r.) oraz Informatora konkursu na plastykę obrzędową województwa warszawskiego (1969 r.).

Przykładami własnych wydawnictw informacyjno-reklamowych może być ulotka „Muzeum Płockie” wydana w 1964 roku i informator „Muzea województwa warszawskiego”, który ukazał się w 1968 roku. Najwyższym periodycznym wydawnictwem jest Rocznik Muzeum Mazowieckiego w Płocku, który ma się ukazywać w zeszytach tematycznych, zawierających wyniki prac badawczych dotyczących Mazowsza. Niniejsza publikacja jest pierwszym zeszytem Rocznika.

Publikacje Muzeum Mazowieckiego odegrały, jak się wydaje, dość znaczną rolę w dokumentowaniu i poularyzacji wiedzy o sztuce, historii oraz dziejach miasta i regionu. Pod względem tych właśnie popularyzatorskich funkcji stanowią one na tle wydawnictw muzealnych w Polsce doświadczenie chyba interesujące. Dla Płocka miały jeszcze inne znaczenie — pubudziły mianowicie ruch wydawniczy. Przez kilka lat bowiem Muzeum było jedyną w mieście instytucją przygotowującą po kilka własnych pozycji rocznie i uczestniczącą w przygotowaniu oraz wydaniu poważnych wydawnictw Miejskiej Rady Narodowej („Płock w dwudziestolecie Polski Ludowej” — „Płockie spotkania z chemią”), a także Kombinaturochemicznego (album — informator 1967 r.).

DZIAŁALNOŚĆ OŚWIATOWA

Formy i zasięg prac oświatowych ulegały na przestrzeni minionych dziesięciu lat różnym przeobrażeniom, kształtowanym przez potrzeby, czy raczej stopień poznania potrzeb miasta i możliwości Muzeum.

Obok form adresowanych do wszystkich (np. terenowe wystawy oświatowe), usiłowano organizować działalność odrębnie dla młodzieży i dla dorosłych, chociaż ten drugi nurt nigdy nie został ściśle określony, a raczej rozdzielał się w próbach dotarcia do różnych środowisk.

Prace z młodzieżą

Kontakty z młodzieżą o charakterze bardziej trwałym rozpoczęte zostały w 1962 roku z okazji trwania wystawy „Rozwój przestrzenny miasta Płocka”, która była pierwszą, tak pełną i powierzchniowo dużą prezentacją dziejów miasta. Chcąc przekazać młodzieży wiedzę zawartą w wystawie w formie możliwie atrakcyjnej i zawierającej elementy rywalizacji, zorganizowano konkurs na najlepszego przewodnika. Zainteresowanie młodzieży sprawiło, że konkurs powtórzono w roku 1963 nadając mu charakter wyjątkowo uroczysty i poprzedzając go obowiązującym dla uczestników cyklem przygotowań. Niezależnie od znakomitych wyników (127 zgłoszeń oraz ujawnione zainteresowania i wiedza historyczna) konkurs przyniósł dodatkowy efekt w postaci zorganizowania Młodzieżowego Koła Miłośników Płocka. Koło prowadzone w pierwszych latach przez p. Teodorę Skrobaczką, przekształcone następnie w Klub Młodzieżowy, działa do dzisiaj skupiając w każdym roku po kilkadziesiąt osób. Formy prac klubowych i główne zainteresowania przechodziły pewną ewolucję na rzecz większej samodzielności, czego dowodem może być udział w pracach penetracyjnych.

Jednym z pięknych osiągnięć Klubu było reprezentowanie województwa warszawskiego w Ogólnopolskim Turnieju Wiedzy o Sztuce w Lublinie i zajęte tam 3 miejsce. W finale brała udział 3-osobowa reprezentacja, ale rocznymi przygotowaniem objęto całą młodzież.

Inicjatywy Klubu obejmowały także popularyzowanie Muzeum w społeczeństwie, a zwłaszcza na terenie własnych szkół oraz podejmowanie wielu konkretnych prac (również fizycznych) na rzecz Muzeum.

Inną znaczącą i długofalową akcją prowadzoną dla młodzieży było objęcie cyklem specjalnych zajęć pod nazwą „dni kultury” szkół peryferyjnych. W uzgodnieniu z władzami oświatowymi zawieszono były zajęcia lekcyjne i w ciągu kilku godzin młodzież wysłuchiwała szereg pogadank o różnorodnej tematyce, jak np. z higieny, historii miasta i regionu, o znaczeniu Petrochemii. Pogadanki historyczne ilustrowane były ekspozycjami dowiezionymi z Muzeum, prezentowano nowości książkowe dla młodzieży, na zakończenie odbywały się występy artystyczne. „Dni kultury” w dzielnicach peryferyjnych były niezwykle życzliwie przyjmowane zarówno przez nauczycieli, jak i młodzież.

Bardzo pomocną formą działalności z młodzieżą były konkursy. Największy zasięg, obejmujący młodzież wszystkich szkół płockich, posiadał

konkurs zorganizowany w 1970 roku, wspólnie z Wydziałem Oświaty i Towarzystwem Naukowym Płockim, z okazji 150-lecia tej instytucji.

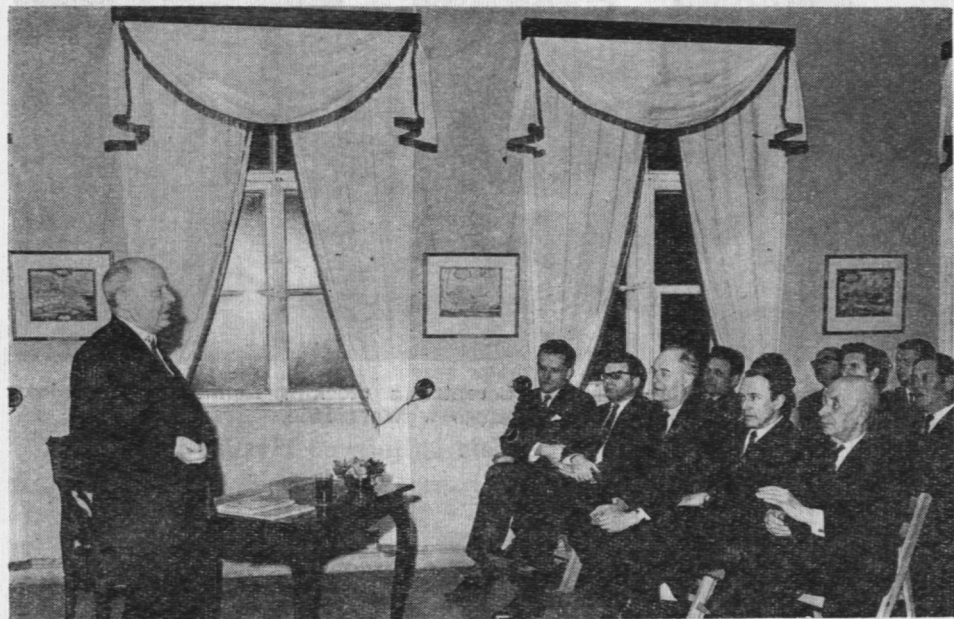
Od 1969 roku, kiedy kierownictwo działu naukowo-oświatowego objęła mgr Halina Kowalska, posiadająca kilkunastoletni staż pedagogiczny, rozpoczęte zostały próby bezpośredniego łączenia działalności oświatowej z programem szkolnym. Opracowane propozycje tematyczne lekcji w Muzeum, dostarczone były do wszystkich szkół. Praktyczne efekty tej akcji, wynoszące w bardzo trudnych warunkach lokalowych ok. 50 lekcji rocznie, nie są jednak wprost proporcjonalne tak do potrzeb młodzieży, jak i możliwości muzeum.

Imprezy dla dorosłych

Koncepcja działalności dydaktycznej wśród dorosłych kształtowała się jako ogniwo całokształtu pracy kulturalnej w Płocku. Duża ilość odczytów i różnych spotkań, które organizowane są w Płocku, sprawiła, że ta popularna w muzealnictwie forma stosowana była niemal zawsze poza Muzeum. Od początku lat sześćdziesiątych główny nacisk położony był na organizowanie cyklicznych wykładów z zakresu sztuki przeznaczonych głównie dla nauczycieli. Pierwsza wielka akcja w tym zakresie — zorganizowane wspólnie z Oddziałem Warszawskim Stowarzyszenia Historyków Sztuki, 2-letnie Studium Historii Sztuki objęło całokształt dziejów sztuki, zawarty w 24 wykładach wygłoszonych przez najwybitniejszych specjalistów. Cykl ten powtórzony został w roku 1967 na terenie Domu Nauczyciela jako wyraz współpracy Muzeum i Związku Nauczycielstwa Polskiego.

Próby dotarcia do środowiska robotniczego prowadzone były w ciągu wielu lat w różnorodny sposób. Z zasady imprezy wystawowe, spotkania dyskusyjne czy rozmowy odbywały się na terenie zakładu pracy. Pomimo znacznych wysiłków i wielu interesujących pojedynczych obserwacji trudno jest mówić o jakimś większym zbiorowym efekcie, z wyjątkiem chyba Fabryki Maszyn Żniwnych, gdzie spotkania z załogami brygad pracy socjalistycznej są od lat w stałym kalendarzu. Teraz dopiero istnieje uzasadniona nadzieja wciągnięcia w orbitę wpływów Muzeum załóg tych płockich zakładów pracy, które zgłosiły akces do założonego w 1972 roku Towarzystwa Przyjaciół Muzeum Mazowieckiego w Płocku. Przewidywania takie można oprzeć na konkretnych rezultatach spotkań z dyrekcjami i radami zakładowymi oraz pełnej akceptacji i zainteresowaniu programem oświatowym wysuniętym do realizacji w Zamku Książąt Mazowieckich. O niezwykle przychylnym stosunku świadczy lista zakładów pracy, które dotychczas starania Muzeum i Towarzystwa poparły środkami finansowymi, oddelegowaniem specjalistów i przekazaniem elementów wyposażenia.

Towarzystwo powstało z inicjatywy wielu osób, wśród nich również przedstawiciele dużych zakładów pracy, posiadających ściśle związki z Muzeum. Do pierwszego Zarządu Towarzystwa weszli: Prezes — red. Andrzej Drobczyński, kierownik płockiej redakcji Trybuny Mazowieckiej;

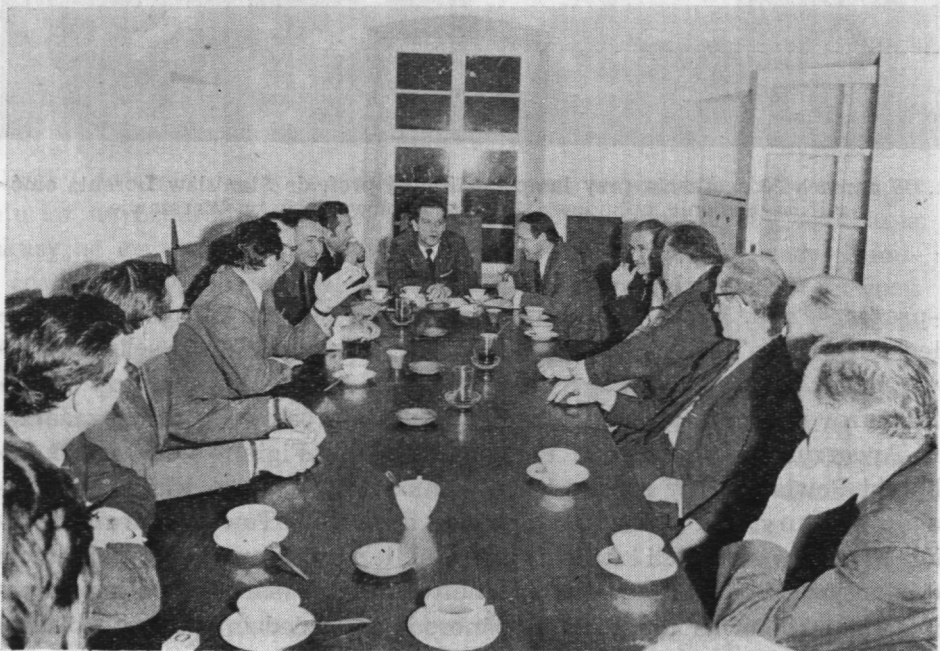

31. W ramach 33 spotkania przy lampie naftowej prof. dr Stanisław Lorentz omówił zagadnienie odbudowy Zamku Królewskiego w Warszawie

v-prezes — red. Wacław Sankowski, redaktor naczelny Tygodnika Płockiego; skarbnik — Jan Żebrowski, znany działacz PTTK; sekretarz — Ewa Jaszczak — studentka, b. prezes Klubu Młodzieżowego przy Muzeum Mazowieckim i członkowie: dr Tadeusz Chrostowski, członek zarządu Towarzystwa Naukowego Płockiego; Sabina Figiel — kierownik Biblioteki Powiatowej w Płocku i mgr Janusz Mielcarek — kierownik Wydziału Kultury w Płocku. Członkowie założyciele Towarzystwa Przyjaciół Muzeum stanowili stałą grupę publiczności muzealnej, zwłaszcza uczestników „Spotkań przy lampie naftowej”. Właśnie te spotkania, pomyslane jako forma prezentacji różnorodnych dziedzin kultury polskiej, a niekiedy i obcej, od 6 lat cieszą się niesłabnącym powodzeniem i weszły do stałego kalendarza imprez kulturalnych w Płocku. Dotychczas odbyły się następujące spotkania:

32. Spotkanie w Muzeum prof. dra Lorentza z plockim Komitetem Odbudowy Zamku Królewskiego w Warszawie.

33. Spotkanie I Sekretarza KMiP PZPR mgra Kazimierza Janiaka z dyrektorami plockich zakładów pracy w sprawie pomocy w zagospodarowywaniu nowej siedziby Muzeum w Zamku Książąt Mazowieckich

R o k 1 9 6 6

1. Władysław Królikiewicz, Julian Żebrowski
„O sztuce przy lampie naftowej”
2. Helena Csorba — socjolog, M. Antoszkiewicz, Wł. Kozłowski, K. Zieliński — plastycy
„Płock i region płocki w malarstwie”
3. Krystyna Kondratiuk
„Wszystko o tkaninie artystycznej”
4. Zespół Kameralny Muzeum Instrumentów Muzycznych w Poznaniu
„Koncert muzyki dawnej na starych instrumentach”
5. Andrzej Kossakowski, Daniel Szczehura, Mirosław Kijowicz
„Plastyka w ruchu”
6. Jerzy Kozakiewicz
„Monodram o van Goghu”

1 9 6 7 r o k

7. Zespół Kameralny Muzeum Instrumentów Muzycznych w Poznaniu
„Koncert muzyki dawnej na starych instrumentach”
8. dr Kazimierz Pietkiewicz, grupa rzeźbiarzy sierpeckich
„Współczesna rzeźba ludowa”
9. Tadeusz Staich
„Trzej królowie góralscy — Sabała, K. Bachleđa, St. Nędza-Kubinić”
10. mgr Anna Gradowska, mgr Irena Huml, dr Andrzej Olszewski, mgr Marcin Kamiński, Płocki Teatr Poezji
„Secesja w Polsce”
11. red. Janina Schrammowa, pracownicy płockiej Żeglugi
„Płockie gawędy o Wiśle”
12. prof. dr Stanisław Lorentz
„Rola polskiego muzealnictwa w świecie”

1 9 6 8 r o k

13. mgr Lija Skalska
„Nowe tendencje we współczesnej plastyce litewskiej Mikołaj Cziurionis — malarz, muzyk 1875—1911”
„Koncert dawnej muzyki litewskiej”
14. Zespół Kameralny Muzeum Instrumentów Muzycznych w Poznaniu Collegium Musicorum Posnaniensium
„Koncert muzyki dawnej (renesans, barok)”

15. Stanisław Mioduszewski
„Sztuka Delfy Nigru”
16. M. Kopczyńska, A. Moszczyńska, Z. Ostrowska, J. Żydkiewicz
„Poezja i dawne pieśni wojskowe” — z okazji 25 lecia Ludowego
Wojska Polskiego
17. M. Kopczyńska, M. Moszczyńska, Z. Ostrowska, K. Wróblewski
„Muzyka i poezja rosyjska i radziecka” — z okazji 51 rocznicy Re-
wolucji Październikowej
18. Izabella Chełkowska
„Człowiek i maszyna” — pokaz projektu Muzeum-Parku Kultu-
ry zlokalizowanego w jarze Brzeźnicy na tle architektury Kombina-
tu Petrochemicznego w Płocku

1 9 6 9 r o k

19. mgr Jan Pruszyński
„Melodie z gramofonu”
20. mgr Anna Gradowska
„Stanisław Wyspiański czołowy twórca secesji”
Henryk Józwiak
„Wieczór z Hamletem Stanisława Wyspiańskiego” — monodram
21. T. Bogucki, Z. Ostrowska, S. Sikorski
„Poezja i pieśni żołnierskie” — w 30 rocznicę września
22. Wiesław Kostanecki, Jakub Krajewski, Zygmunt Michnicki
„Wieczór wspomnień żołnierzy i partyzantów” — montaż lite-
racko-muzyczny w wykonaniu zespołów „Strofa” i „Arabeska”
23. Aktorzy PTLiA „Baj Pomorski” w Toruniu
„Piołunowe ziele” — montaż poezji rosyjskiej i radzieckiej
24. prof. dr Andrzej Zahorski
„Prawda i legenda o Napoleonie”

1 9 7 0 r o k

25. Recytatorzy i zespół orkiestralno-chóralny
„Anka” — koncert poetycki utworów Władysława Broniewskiego
26. Wojciech Siemion
„Wiersze współczesnych poetek polskich” — z okazji Międzynarodo-
wego Dnia Kobiet
27. Lech Gwitt
„Dziesięć dni, które wstrząsnęły światem” — w 100-lecie urodzin
Włodzimierza Iljicza Lenina

34. Występ aktorów z Teatru Baj Pomorski w ramach spotkań przy lampie naftowej

28. Aktorzy PTLiA „Baj Pomorski” w Toruniu
„Księżyc wschodzący” — koncert poetycki
29. Janusz Bogucki
„Radziecka sztuka awangardowa”
30. Zespół Kameralny Muzeum Instrumentów Muzycznych w Poznaniu — Collegium Musicorum Posnaniensium
„Koncert muzyki dawnej”

1971 rok

31. Anna Pogonowska, Marek Sobociński, Zespół „Arabeska”
„Koncert poezji” — z okazji IX Festiwalu Poezji im. Wł. Broniewskiego
32. Zespół Fistulatores et Tubicinatores Varsovienses
„Koncert muzyki dawnej”
33. prof. dr Stanisław Lorentz
„Zamek Królewski w Warszawie”

35. W ramach 32 spotkania przy lampie naftowej wystąpił zespół *Fistulatores et Tubicinatores Varsovienses*

34. M. Sutkowska, J. Bartz, A. Żarnecki
 „Opowieść o dniach ostatnich Komuny Miasta Paryża” — wieczór muzyki i poezji
35. Kwartet Wilanowski
 „Koncert”
36. prof. dr Jan Białostocki
 „Albrecht Dürer”
37. Regina Smendzianka
 „Uroczysty koncert z okazji 150-lecia Muzeum Mazowieckiego”

Akcja odczytowa organizowana była na terenie Płocka w dużych zakładach pracy takich, jak: Petrobudowa, Fabryka Maszyn Żniwnych i Stocznia Rzeczna, w placówkach społecznych, np. Klubie Ligi Kobiet i szkołach. Jeszcze szerszy zasięg miała ta akcja na wsi obejmując przede wszystkim powiat płocki oraz powiaty: gostyniński, sierpecki, płoński, żuromiński. Odczyty najczęściej łączyły się z aktualnie ekspozowanymi wystawami, a więc obejmowały głównie tematykę historyczną i z zakresu sztuki. Szeroki zasięg terytorialny i stosunkowo duża ilość odczytów możliwe były dzięki współpracy z wieloma instytucjami i organizacjami

ZARZĄD GŁÓWNY
TOWARZYSTWA PRZYJAŹNI POLSKO-RADZIECKIEJ

nadaje

**MUZEUM MAZOWIECKIEMU
W PŁOCKU**

**ZŁOTĄ
ODZNAKĘ
HONOROWĄ**

za zasługi w krzewieniu
przyjaźni i braterstwa
między narodami Polski
i Związku Radzieckiego

PRZEWODNICZĄCY ZARZĄDU GŁÓWNEGO
TOWARZYSTWA PRZYJAŹNI
POLSKO-RADZIECKIEJ

Handwritten signature

Warszawa, dnia 6 kwietnia 1970 r.

Druck „Znak” B. 768/1974 441. 508 - 2 1

36. Dyplom Złotej Odznaki Honorowej TPPR nadany Muzeum w 1970 r.

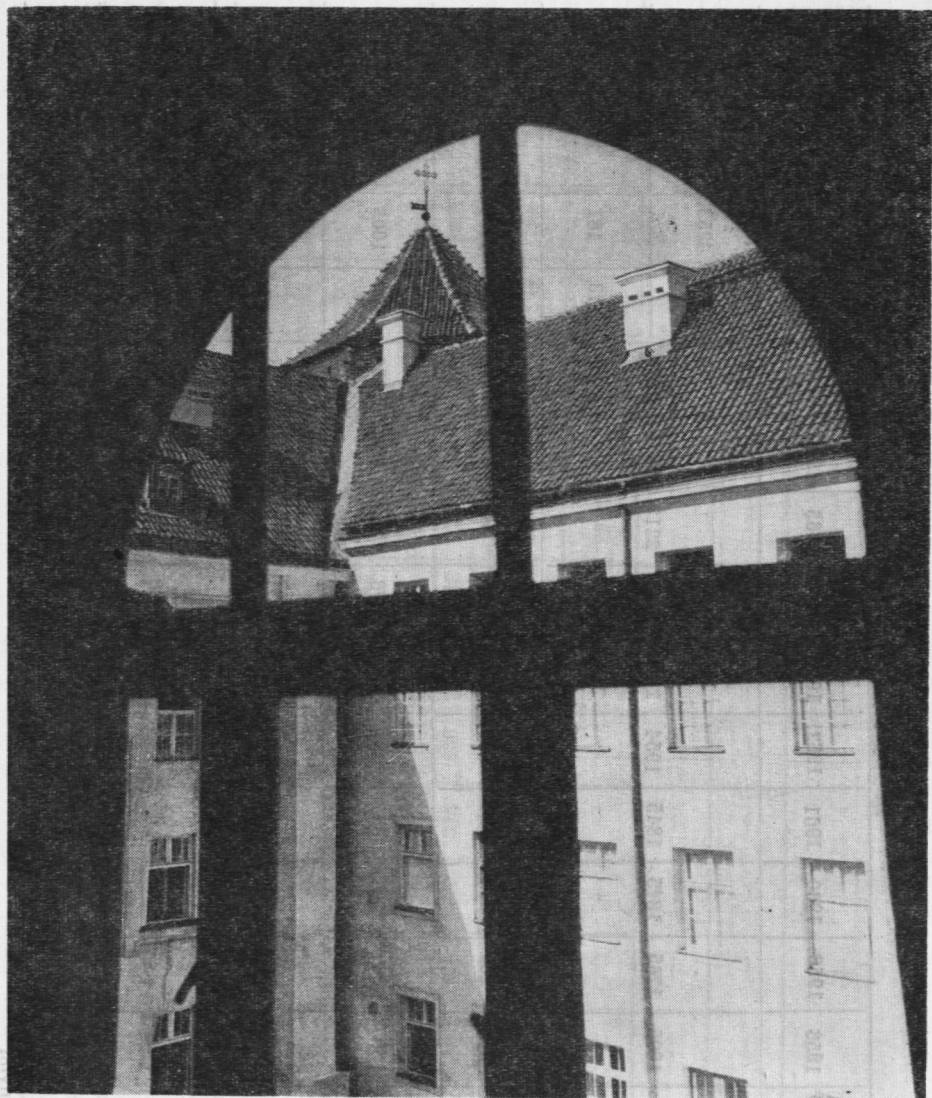
działającymi na wsi. Wymieniona już dyrekcja „Ruchu” w Płocku wzięła np. na siebie znaczny ciężar organizacji tego rodzaju łączonych imprez wystawowo-odczytowych.

Innym cennym partnerem działalności na wsi był Powiatowy Związek Gminnych Spółdzielni w Płocku, który swój stosunek do inicjatyw kulturalnych ukształtował wyjątkowo przychylnie. Dobre wyniki dla obydwu partnerów przyniosła wieloletnia współpraca Muzeum Mazowieckiego z Towarzystwem Wiedzy Powszechnej. Właśnie dzięki pozyskaniu prelegentów między innymi z Muzeum TWP mogło uznać prowadzenie wiejskich uniwersytetów kultury za jedną ze swoich specjalności.

Nawet przy skrótowym prezentowaniu funkcji i prac Muzeum Mazowieckiego na terenie Płocka i Mazowsza nie można pominąć udziału tej placówki i poszczególnych jej przedstawicieli w kształtowaniu i realizacji pewnych form życia kulturalnego i konkretnych imprez w naszym województwie. W oparciu o Muzeum powstał materiał o stanie i potrzebach opieki nad sztuką ludową w województwie warszawskim, który następnie akceptowany przez władze, stał się podstawą nowej polityki w tej dziedzinie. Tu powstała koncepcja Roku Kultury Ludowej Mazowsza, zrealizowana zresztą także przy udziale Muzeum. Wreszcie, zarówno koncepcyjnie jak i realizacyjnie uczestniczyło Muzeum płockie w kształtowaniu programów Ogólnopolskiego Festiwalu Folklorystycznego i Festiwalu Poezji im. Władysława Broniewskiego. Dla uzupełnienia obrazu dodajmy udział w pracach Wojewódzkiej Rady Ochrony Dóbr Kultury, Mazowieckiego Towarzystwa Kultury i Mazowieckiego Ośrodka Badań Naukowych, Towarzystwa Naukowego Płockiego i Stowarzyszenia Historyków Sztuki.

Przedstawiony tu zarys dziejów jednej z najstarszych w naszym kraju instytucji muzealnych stanowi przykład powstawania cennych inicjatyw kulturalnych z dala od wielkich ośrodków. Historia Muzeum Płockiego jest także przykładem istniejących zależności między sytuacją polityczną i gospodarczą kraju, regionu czy miasta, a innymi dziedzinami życia. W ciągu 150 lat dwa zwłaszcza okresy są tego widowym dowodem. Pierwsze dziesięciolecie, tak ważne ogniwo w procesie narodzin polskiego muzealnictwa, zostało przecież tragicznie zakończone wypadkami powstańczymi. Ostatnie 10 lat dzięki powiązaniu z rozwojem przemysłowym Płocka, charakteryzowały się nieustannym, wyjątkowym nawet na tle całego kraju postępem.

I chociaż Muzeum Mazowieckie nie osiągnęło jeszcze stanu odpowiadającego potrzebom środowiska i województwa, gdyż droga była zbyt długa, rokowanie na przyszłość wydaje się pomyślne. Po uruchomieniu Zamku Książąt Mazowieckich przyjdzie kolej na spichrz — jako siedzibę działu etnograficznego i okręgowej pracowni konserwatorskiej — później

37. Zamek Książąt Mazowieckich

na inne obiekty w województwie. Powstaną nowe muzea: w Bieżuniu, Palmirach, Ciechanowie, Czernsku, Ostrołęce, Gostyninie, wśród nich pierwszy na Mazowszu Skansen Budownictwa Ludowego w Sierpcu.

Wraz z awansem gospodarczym, społecznym i kulturalnym województwa warszawskiego rozwijać się będzie mazowiecka sieć muzealna ze swoim okręgowym muzeum w Płocku.

TABELA I

Ekspozyty

	1950*)	1956	1958	1960	1961	1962	1963	1964	1965	1966	1967	1968	1969	1970	1971
Sztuka i historia	1804	1895	1765	1845	1845	1954	2008	2122	2212	2661	2948	3408	4853	6518	9953
Etnografia	44	269	269	524	545	545	564	620	687	793	819	1849	2107	3543	4138
Archeologia	350	307	307	307	307	308	650	776	706	920	925	1005	1005	1215	1429
Przyroda	1122	1035	324	357	przekazane										
Inne				35	35	35	35	150	150	150	22	22	22	22	22
Razem	3320	3506	2665	3068	2732	2842	3257	3668	3824	4524	4614	6457	8168	11498	16047

*) wraz z ekspozatami poszukiwanymi

TABELA 2

Wystawy i działalność oświatowa

	1950*)	1956	1960	1961	1962	1963	1964	1965	1966	1967	1968	1969	1970	1971
Wystawy	2	2	8	10	23	24	22	27	22	30	30	70	88	89
Frekwencja w tys.	17	14	16	33	83	53	96	65	52	72	78	108	110	132
Odczyty w tym Spotkania przy lampie naftowej	—	5	10	5	11	21	19	14	52	80	105	65	105	80
Frekwencja	—	420	470	315	456	1123	1330	1525	3667	4249	4012	3601	7270	4193
Projekcje filmów	—	—	—	—	—	48	—	51	6	—	—	—	8	5
Frekwencja	—	—	—	—	—	2128	—	2513	183	—	—	—	1060	290
Koncerty	—	—	—	—	—	—	2	—	2	1	4	2	2	5
Frekwencja	—	—	—	—	—	—	1800	—	250	127	470	225	225	492

*) dane za I półrocze

Wykaz przedsiębiorstw świadczących na rzecz
Towarzystwa Przyjaciół Muzeum
Mazowieckiego w Płocku

1. Przedsiębiorstwo Eksploatacji Rurociągu Naftowego „Przyjaźń” w Płocku
2. Przedsiębiorstwo Budownictwa Przemysłowego „Petrobudowa” w Płocku
3. Przedsiębiorstwo Robót Termoizolacyjnych i Antykorozyjnych „Izokor-Instal” w Płocku
4. Fabryka Maszyn Żniwnych w Płocku
5. Zakłady Mięsne w Płocku
6. Przedsiębiorstwo Instalacji Przemysłowych „Instal” w Płocku
7. Miejskie Przedsiębiorstwo Komunikacyjne w Płocku
8. Płockie Przedsiębiorstwo Transportowo-Sprzętowe Budownictwa w Płocku
9. Płockie Zakłady Przemysłu Terenowego w Płocku
10. Zakład Energetyczny w Płocku
11. Przedsiębiorstwo Budownictwa Komunalnego w Płocku
12. Zakłady Stolarki Budowlanej w Płocku
13. Powiatowy Związek Gminnych Spółdzielni „Samopomoc Chłopska” w Płocku
14. Gminne Spółdzielnie w powiecie płockim: Brudzeń, Blichowo, Drobin, Mała Wieś, Rogozino, Żagoty
15. Spółdzielnia Pracy Krawieckiej im. Władysława Broniewskiego w Płocku
16. Spółdzielnia Pracy Branży Skórzanej im. „21 Stycznia” w Płocku
17. Spółdzielcza Hurtownia Międzypowiatowa w Płocku
18. Spółdzielnia Ogrodnicza w Płocku

PRZYPISY

- ¹ St. Lorentz, *Muzeum*, „Wielka Encyklopedia Powszechna” t. 7, s. 547, St. Brzostowski, St. Orysiak, *Muzea w Polsce*, 1968 s. 6.
- ² W. Rolbiecki, *Towarzystwo Naukowe przy Szkole Wojewódzkiej Płockiej (1820 — 1830)*, Wrocław — Warszawa — Kraków 1969, s. 206.
- ³ tamże s. 206.
- ⁴ *Statut Towarzystwa Naukowego*.
- ⁵ W. Rolbiecki, jw. s. 207.
- ⁶ M. Kieffer, *Towarzystwo Naukowe Płockie 1820—1830, 1907—1957*, s. 18—19.
- ⁷ Prace wykopaliskowe w kaplicy królewskiej przeprowadził w 1972 r. prof. dr Włodzimierz Szafranski.
- ⁸ W. Rolbiecki, jw. s. 196 — 203.
- ⁹ tamże s. 203.
- ¹⁰ tamże s. 207 — 209.
- ¹¹ tamże s. 207—209.
- ¹² tamże s. 209.
- ¹³ W. Nowakowska, *Towarzystwo Naukowe Płockie 1820—1830, 1907—1957*, Płock 1957 s. 170.
- ¹⁴ H. Rutska, *Towarzystwo Naukowe Płockie 1820-1830, 1907-1928*, Płock 1929 s. 7.
- ¹⁵ M. Kieffer jw. s. 30.
- ¹⁶ Al. Maciesza, *Przewodnik po Muzeum Towarzystwa Naukowego w Płocku, Płock 1914*.
- ¹⁷ H. Rutska jw. s. 16.
- ¹⁸ tamże s. 14—16.
- ¹⁹ tamże s. 11.
- ²⁰ tamże s. 12.
- ²¹ M. Kieffer jw. s. 41.
- ²² H. Rutska jw. s. 7.
- ²³ M. Kieffer jw. s. 39.
- ²⁴ H. Rutska jw. s. 10.
- ²⁵ M. Kieffer jw. s. 44.
- ²⁶ tamże s. 44.
- ²⁷ Al. Maciesza, *S. H. Rutsy*, Płock 1933 r., s. 24. W. Nowakowska jw., s. 16.
- ²⁸ H. Rutska jw. s. 16.
- ²⁹ M. Kieffer s. 48.
- ³⁰ St. Kostanecki, *Towarzystwo Naukowe Płockie 1820—1830 1907—1957*, s. 10-11.
- ³¹ B. Jędrzejewski, *Towarzystwo Naukowe Płockie w latach 1919—1947*, „Notatki Płockie” nr 3/57 1970 s. 12.
- ³² tamże s. 12—13.
- ³³ tamże s. 12.
- ³⁴ tamże s. 15.
- ³⁵ tamże s. 16—17.
- ³⁶ tamże s. 14.
- ³⁷ K. Mierzejewska, *Towarzystwo Naukowe Płockie 1820—1830 1907—1957* s. 215—219.
- ³⁸ tamże s. 216—218.
- ³⁹ Muzeum w Płocku sprawozdanie roczne z lat 1956—1960.
- ⁴⁰ tamże.
- ⁴¹ Sprawozdania Muzeum Mazowieckiego w Płocku z lat 1961—1971.
- ⁴² *Kierunki rozwoju Muzeum Mazowieckiego w Płocku w latach 1968—1971*, Płock s. 3—4.
- ⁴³ Stan na dzień 2 XI 1972 r.

S U M M A R Y

150 YEARS OF THE MUSEUM IN PŁOCK

The museum in Płock is one of the oldest in Poland and even in Europe. It was one of the first three museums in Poland and was founded by the Scientific Society attached to the Provincial School. On the 21-st of December 1821 the Government of the Kingdom of Poland confirmed the name of the museum: School Public Museum of the Płock Province. Archaeologic, ethnographical and numismatic objects prevailed among several thousand exhibits gathered there. At that time the Płock centre carried on the scientific research to elaborate the history of the which was called „The Museum of Płock Mazovia”. In 1912, in two rooms there Płock province and to establish the state of possession in all domains.

During November Uprising against tsar's Russia, the museum was closed similarly to other Polish institutions.

In 1907 the Płock Scientific Society came to life together with the museum was organized the first exhibition showing the history of the region. The enterprise to create the museum gained such a common social support that in 1923 the exhibition grew bigger to thirteen rooms. In 1929 the ethnographic — archaeological and natural department was opened. Its seat was in the purchased building at 2 Narutowicza Square.

The museum led the interesting archaeological and ethnographical research and organized temporary exhibitions and lectures. School excursions constituted a considerable group among the visitors.

During the Second World War the museum was closed down. Contrary to other Polish institutions, the Nazi neither destroyed nor grabbed the museum collections. They were going to organize a German museum in Płock which was annexed to the Reich and renamed Schröttersburg. However, they did not manage to realize their purpose. 39 members of the Scientific Society were killed during the war. Among them there was the Reverend Wacław Skierkowski, the most outstanding Płock explorer of folklore, Prof. Kazimierz Gelinek the manager of the archaeological-ethnographical department, was taken to the concentration camp in Gusen.

After the liberation, during the rebuilding of the war devastations, the Płock museum played an important part as a didactic-educational institute. On the 30-th of December 1949 the museum was nationalized.

The proper conditions for its development the museum obtained in 1960. Just then in connection with the building of the petrochemical works in Płock, the authorities decided to restore the Castle of Mazovian Princes for the new seat of the museum. Since then started the intensive development of the Płock institute. As early as in 1963 the museum got the name „The Mazovian Museum in Płock”. In 1968 it was appointed the district museum for the Warsaw province. Due to this function the museums in: Liw in Węgrów district, Mława, Opinogóra in Ciechanów district, Pułtusk, Siedlce, Sierpc, Warka in Grójec district and in Żyrardów, are subordinated to the Płock museum.

During the last ten years the number of the museum employees increased from 5 do 45 with 15 graduates among them. The laboratory of preservation and the photographic laboratory were opened and the number of exhibits increased from 3 000 to 20 000. The museum gathers the exhibits from Mazovia and possesses the petrochemical department and the Secession art department which are unique in Poland. The directions of the museum development are established by the Scien-

tific Council which is presided by prof. Stanisław Lorentz, the director of the National Museum in Warsaw.

The museum gathers the collections in the way of archaeology, ethnography, history and the history of art. In the first three domains the collections are connected with the area of Mazovia and most often come from own local researches. The archaeological collections were obtained in the effect of many years' excavations in Dzierżążnia and in Gozdowo or deposited from the excavations in Płock. In the ethnographic department prevail: the national costumes from all the regions of the province, sculptures, cloths and decorative paper cut-ouf adorning walls of peasant cottages. The history department possesses the manuscripts by: T. Kościuszko, Z. Padlewski and the poet Wł. Broniewski. There also many documents and the tokens of remembrance from the Second World war in this department. Some collections of art are also connected with Mazovia: among them there are: paintings by J. Chełmoński, A. Molinari, W. Gerson or by A. Karszowiecki; the faïences from the factory in Nieborów. The collection of Polish glass from the XVIII-th — XIX-th century, the Polish and foreign furniture from the XVI-th — XIX-th century, cloths from XVIII-th — XIX-th century, three Renaissance paintings, and a large collection of coins and medals should be also distinguished in this department. A woman's portrait of the Flemish school from the XVIII-th century distinguishes itself among the exhibits of the European painting.

The great value is represented by the collection of Secession art which include Polish painting, graphics and sculpture and the craft of leading European centres. Let's name some of those exhibits: the paintings by St. Wyspiański, J. Mehoffer, E. Okuń, W. Weiss, K. Sichulski, J. Rembowski, Witkacy; the sculptures by K. Laszczka and B. Biegas; the glass collection of such firms like: Galle, Daum, Arsal, de Vez, Brom, Loetz etc.; metal ware (among others Tiffany); the various furniture, cloths and costumes of the period; and from among pottery — the Meissen service made according to Van de Velde project. The researches carried on by the museum in all domains, gave many interesting results and brought about many treatises. Among them there are: reconstructions of the national costumes from Płock region, some studies in history, in the history of art, and in ethnography, and the results of above — mentioned excavations. Many of the treatises were published in professional periodicals or independently. During last 10 years the museum published some tens of scientific and popularizing publications and exhibition catalogues. The exhibitions were one of the main activities of the museum. Except the regular exhibitions, about 10 temporary exhibitions, several travelling and some tens of educational exhibitions (from reproductions) were organized every year.

At the temporary exhibitions there were displayed the works of Polish and foreign art which were borrowed from different Polish museums.

At the same time the museum organized many cultural entertainments for the youth and adults. So-called meetings by a paraffin lamp are the most popular among the public. During the meetings concerts and the performances of actors, scientists, poets and other interesting people, take place, the lessons for the youth are given at the museum and the youth club is active there. In the museum there is library for everybody concerned. The library has its own reading-room and comprises of 10 000 volumes. Cultural performances take place in the special room arranged in respect of style; the performances are also to be given at the castle yard.

Illustrations

- Ad 1. The resolution of People's Town Council of Płock regarding the 150-th anniversary of the museum.
- Ad 2. and 3. The medal „150 Years of the Museum in Płock” (designed by Zofia Samusik-Zaremba).
- Ad 4. A fragment of the Scientific Society Statutes from 1820.
- Ad 5. The school building where „The School Public Museum of Płock Province” was founded and had its seat in 1820—30.
- Ad 6. Wincenty Hipolit Gawarecki — the leading Płock historian of the first half of the XIX-th century.
- Ad 7. The Scientific Society building where the relics department of the Płock Mazovia Museum has had its seat since 1912.
- Ad 8. Dr. Aleksander Macieszka — the many years' chairman of the Płock Scientific Society, the author of the guide to the museum.
- Ad 9. Maria Macieszyna — the meritorious researcher of Mazovia folk culture, the initiator of the researches of the Płock art.
- Ad 10. The guide to the museum from 1914.
- Ad 11. Halina Rutska — the many years' custodian of the Płock Mazovia Museum (portrayed by Konrad Krzyżanowski).
- Ad 12. The inside of the museum in between the Wars period at 8 Narutowicza Square (painted by W. Kuczewski).
- Ad 13. The museum exhibition, the so-called arsenal, in the building at 8 Narutowicza Square in between the Wars period (painted by M. Krzyżanowska).
- Ad 14. The building at 2 Narutowicza Square. In 1929 it was bought by Scientific Society for the seat of the archaeological-ethnographical department and used until the end of 1971.
- Ad 15. Kazimierz Gelinek — in between the Wars period he was the manager of the archaeological-ethnographic department of the Płock Mazovia Museum.
- Ad 16. A fragment of the regular exhibition in the building at 2 Narutowicza Square (1971).
- Ad 17. The room of the district Kurpie. A fragment of the exhibition „Mazovia Folk Art” (1971).
- Ad 18. The exhibition of archaeological discoveries near Miszewo Murowane. The exhibition was presented at a local primary school in 1966.
- Ad 19. The recording of old folk songs.
- An 20. The folk creators during receiving of their prizes at a post-competition exhibition.
- Ad 21. A fragment of the post-competition exhibition of folk art in Gostynin (1971).
- Ad 22. A fragment of the exhibition „Armaments in Poland” (1964).
- Ad 23. The exhibition „The Revolutionary Fights in Mazovia and Podlasie during the October Revolution” (1967).
- An 24. A fragment of the exhibition organized by the museum in Ciechanów (1970).
- Ad 25. The exhibition „The Painting of Between the Wars Period” (1968).
- Ad 26. The exhibition „The Secession in Poland” (1967).
- Ad 27. The first exhibition of the Secession art (1967).
- Ad 28. A fragment of the exhibition „The Contemporary Tapestry in Poland” (1966).
- Ad 29. The exhibition „The Music and Dances of Africa” (1964).
- Ad 30. A fragment of the exhibition „Mazovia Folk Art” organized in Usti on the Elbe.
- Ad 31. During the 33-rd „Meeting by the Paraffin Lamp” prof. Stanisław Lorentz discussed the problems of the rebuilding of the Royal Castle in Warsaw.
- Ad 32. Prof. Stanisław Lorentz pictured at the museum during his meeting with the Płock Committee for Rebuilding of the Royal Castle in Warsaw.
- Ad 33. Mazovia Princes' Castle
Kazimierz Janiak, the first secretary of the Town Committee of the Polish United Workers' Party, pictured during the meeting with the directors of

Plock works. The meeting was organized to discuss the help, with the stocking of the museum.

- Ad 34. The performance of the actors from Baj Pomorski Theatre given during a „Meeting by the Paraffin Lamp”.
- Ad 35. The performance of the ensemble *Fistulatores et Tubicinatores Varsovienses* during the 32-nd „Meeting by the Paraffin Lamp.”
- Ad 36. The diploma of the Gold Award of Honour, conferred on the museum by the Society for Polish-Soviet Friendship in 1970.
- Ad 37. Mazovia Princes' Castle.

R E S U M É

150 JAHRE DES MUSEUMS IN PŁOCK

Das Museum in Plock gehoert zu den aeltesten Museen in Polen und sogar in Europa. Als ein der drei ersten in unserem Lande wurde es von Plocker Wissenschaftlicher Gesellschaft in der Woiwodschafschule gegruendet. Am 21. September 1821 bestaetigten die Staatsbehoerden des Polnischen Koenigreiches seinen Namen „Oeffentliches und Schulmuseum der Plocker Woiwodschaf”. Unter einigen Tausenden Ausstellungsgegenstaende dominierten die Objekte aus den Gebieten der Archaeologie, Numismatik und Mineralogie. Plocker Zentrum fuehrte damals wissenschaftliche Forschungen, die die Bearbeitung der Geschichte der Plocker Woiwodschaf und den Besitzstand auf allen Gebieten bezweckten.

Waehrend des Novemberaufstandes gegen das zarische Russland (1831) wurde das Museum in Plock, sowie andere polnische Institutionen, geschlossen.

Im Jahre 1907 kam es zur Reaktivierung Plocker Wissenschaftlicher Gesellschaft nebst Museum, das den Namen „Museum des Plocker Masowiens” angenommen hatte. Die erste Exposition, die in zwei Raeumen die Regiongeschichte darstellte, wurde im Jahre 1912 organisiert. Die Entstehunginitiative eines Museums wurde von der Gesellschaft allgemein beguengt, so dass die Ausstellung im Jahre 1923 in 13 Saelen verbreitet wurde. 1929 eroeffnete man eine ethnographisch — archaeologische und Naturabteilung, die in einem eingekauften Gebaeude am Narutowiczplatz 2 ihren Sitz fand.

Das Museum fuehrte interessante archaeologische und ethnographische Forschungen; organisierte Dauerausstellungen und Vorlesungen. Unter den Besuchern bildete die Schuljugend eine bedeutende Gruppe.

Waehrend des II Weltkrieges war das Museum untaetig. Anders als im Verhaeltnis zu den anderen polnischen Kulturstaetten, hatten die Hitlerfaschisten museale Sammlungen nicht vernichtet und nicht gepluendert, weil sie beabsichtigten, in Plock, das zum Deutschen Reich angeschlossen und Schroettersburg genannt worden war, ein deutsches Museum zu eroeffnen. Dieses Ziel haben sie nicht erreicht. Unter den 39 Mitgliedern der Plocker Wissenschaftlichen Gesellschaft, die waehrend des Krieges ums Leben gekommen waren, wurde auch der hervorragendste Plocker Folklorist, ein Geistlicher Wacław Skierkowski ermordet. Ins Konzentrationslager Gusen wurde der Leiter der archaeologisch — ethnographischen Abteilung, Prof. Kazimierz Gelinek gebracht.

Nach der Befreiung, waehrend des Wiederaufbaus von Kriegszerstoerungen, spielte Plocker Museum, als eine bildungsdidaktische Staette, eine grosse Rolle. Am 30. Dezember 1949 wurde das Museum verstaatlicht.

Guenstige Entwicklungsbedingungen erlangte das Museum erst im Jahre 1960, als die Staatsbehoerden im Zusammenhang mit dem Aufbau des petrochemischen

Kombinats beschlossen hatten, zum Museumssitz das Schloss der Masowischen Fuersten zu restaurieren. Seit dieser Zeit wurde ein angestrebter Ausbau des Plocker Postens begonnen. Schon im Jahre 1963 bekam es die Benennung „Masowisches Museum in Plock“ und 1968 wurde es zum Bezirksmuseum fuer die Warschauer Woiwodschaft ernannt. Auf Grund dieser Funktion sind ihm Museen in Liw, Kreis Węgrów, in Mława, in Opinogóra, Kreis Ciechanów, in Pułtusk, in Sierpc, in Siedlce, in Warka, Kreis Grójec und in Żyrardów untergeben.

Im Zeitraum von letzten 10 Jahren stieg der Personalbestand vom 5 bis 45 Personen, darunter 15 mit Universitaetsstudien. Es wurden ein Konservator und ein Photoraum eingerichtet, die Zahl der Ausstellungsgegenstaende wuchs von 3000 bis 20.000. Das Museum sammelt Ausstellungsgegenstaende aus Masowien und enthaelt, als einziges in Polen, die Sezessionkunst und Petrolchemieabteilung. Die Entwicklungsrichtungen werden von dem Wissenschaftlichen Rat festgestellt, dessen Vorsitzender Prof. Dr. Stanisław Lorentz, der Direktor des Nationalmuseums in Warszawa, ist.

Das Museum besitzt Sammlungen aus den Gebieten der Archaeologie, Ethnographie, Geschichte und Kunst. Die drei ersten sind mit dem Gebiet von Masowien verbunden und stammen meistens aus eigenen Gelaendeforschungen. Die archaeologischen Sammlungen wurden als Ergebnis der langjaehrigen Ausgrabungsarbeiten in Dzierżąnia und in Gozdowo gewonnen und auch aus den Ausgrabungen in Plock deponiert. In der Ethnographie dominieren die Volkstrachten aus allen Woiwodschaftsregionen als auch Gewebe und Ausschneidebilder. Die Geschichteabteilung enthaelt wertvolle Manuskripte von T. Kościuszko, Z. Padlewski und von dem Dichter Wł. Broniewski und viele Dokumente und Andenken aus der Zeit des II Weltkrieges. Mit Masowien sind auch die Kunstsammlungen verbunden, die u.a. durch die Malerei von J. Chełmoński, A. Molinari, W. Gerson, A. Gierymski und A. Karszowiecki vertreten werden und auch Fayancen aus der Werkstatt in Nieborów. Beachtenswert sind hier: das polnische Glasgeschirr aus dem XVIII. und XIX. Jahrhundert, polnische und fremde Moebel aus dem XVI. — XIX. Jh., Gewebe aus dem XVIII. und XIX. Jh., 3 Renaissansgemaelde, grosse Muenzen — und Medaillensammlungen. Aus der westeuropaeischen Malerei nimmt ein Frauenportraet der flaemischen Schule aus dem XVII. Jh. einen geachteten Platz ein.

Einen grossen Wert hat auch die Sezessionkunstsammlung, die die polnische Malerei, Graphik und Skulptur und das Kunstgewerbe hervorragender europaeischen Zentren umfasst. Es werden nur erwaehnt: Gemaelde von St. Wyspiański, J. Mehofffer, E. Okuń, W. Weiss, K. Sichulski, J. Rembowski, und Witkacy; Skulpturen von K. Laszczka und B. Biegas; die Glassammlungen von solchen Firmen, wie Gallé, Daum, Arsal, de Vez, Brom, Loetz; Metallerzeugnisse (u.a. Tiffany), verschiedene Moebel, Gewebe und Trachten. Keramik — ein Meissener Service, verrichtet nach dem Entwurf von Van der Velde. Die im Museum auf allen Gebieten durchgefuehrten Forschungen brachten viele interessante Ergebnisse und Bearbeitungen. Dazu gehoeren u.a. eine Wiedergabe der Volkstrachten aus der Gegend um Plock, einige Bearbeitungen in Geschichte, Kunstgeschichte und Ethnographie und auch die Ergebnisse der obenerwaehnten Ausgrabungen. Viele von diesen Bearbeitungen wurden in den Fachzeitschriften und in eigenen Herausgaben veroeffentlicht. Binnen 10 Jahre hat das Museum mehrere wissenschaftliche und verallgemeinernde Abhandlungen und Ausstellungskataloge herausgegeben. Gerade die Ausstellungen wurden zum Hauptgebiet der Taetigkeit. Ausser den staendigen

Expositionen wurden jaehrlich zirka 10 Dauer, einige Bewegungs — und mehrere Bildungsausstellungen (aus Reproduktionen) veranstaltet.

In den Dauerausstellungen wurden aus verschiedenen Museen in Polen ausgeleiene, hervorragende Werke der polnischen und auslaendischen Kunst vorge stellt.

Gleichzeitig fanden in Museum viele Kulturveranstaltungen fuer Jugendliche und Erwachsene statt. Den groessten Erfolg bei dem Publikum haben die sog. Begegnungen bei der Petroleumlampe, waehrend deren Konzerte stattfinden und Schauspieler, Wissenschaftler, Dichter und andere interessante Menschen auftreten. Im Museum wirkt ein Jugendklub, hier finden auch zahlreiche Jugendstunden statt. Die Fachbibliothek mit 10000 Baenden und ein Lesesaal stehen allen zur Ver fuegung. Die Kulturveranstaltungen finden in einem speziellen stilvoll eingerich teten Saal statt; man hat auch vor, zu diesem Zweck den Schlosshof zu benutzen.

I l l u s t r a t i o n e n

1. Der Beschluss des Plocker Stadtrates zum 150. Jahrestag der Gruendung des Museums.
2. und 3. Der Medaille „150 Jahre des Museums in Plock“ (Entwurf von Zofia Samusik-Zaremba).
4. Fragment des Statutes der Plocker Wissenschaftlichen Gesellschaft aus dem Jahre 1820.
5. Das Schulgebaeude, in dem „Das oeffentliche und Schulmuseum der Plocker Woiwodschaft“ gegruendet worden war und in den Jahren 1820—30 seinen Sitz hatte.
6. Wincenty Hipolit Gawarecki — ein hervorragender Plocker Historiker der ersten Haelfte des XIX. Jhs.
7. Das Gebaeude der Wissenschaftlichen Gesellschaft, das von 1912 die Kunst werkeabteilung des Museums des Plocker Masowiens enthielt.
8. Dr Aleksander Maciesza — der vieljaehrige Vorsitzende der Plocker Wissen schaftlichen Gesellschaft, Verfasser des ersten Museumswegweisers.
9. Maria Macieszyna — ein verdienter Forscher der Volkskultur in Masowien, Urheberin der Forschungen ueber Plocker Kunst.
10. Museumsfuehrer aus dem Jahre 1914.
11. Halina Rutska — der vieljaehrige Kustos des Museums des Plocker Masowiens (ein Portraet gem. von Konrad Krzyżanowski).
12. Das Innere des Museums in der Zwischenkriegszeit am Narutowicz-platz 8 (gem. von W. Kuczewski).
13. Museale Exposition aus der Zwischenkriegszeit, die sog. Ruestkammer im Ge baeude am Narutowicz-platz 8 (gem. von M. Krzyżanowska).
14. Das Gebaeude am Narutowicz-platz 2, das im Jahre 1929 von der Wissen schaftlichen Gessellschaft zum Sitz der ethnographisch-archaeologischen Abteilung eingekauft wurde. Sitz des Masowischen Museums bis zum Ende 1971.
15. Kazimierz Gelinek — Leiter der archaeologisch-ethnographischen Abteilung im Museum des Plocker Masowiens in der Zwischenkriegszeit.
16. Fragment der staendigen Exposition im Gebaeude am Narutowicz-platz 2 (1971).
17. Eine Stube aus dem Kurpie-gebiet. Ausstellungsfragment „Volkskunst von Masowien“ (1971).
18. Ausstellung der archaeologischen Entdeckungen bei Miszewo Murowane, die in der Ortsschule im Jahre 1966 exponiert wurde.
19. Aufnahme der alten Volkslieder.
20. Preiseinhaendigung den Volksschoepfern auf der Preisausstellung „Ritnal plastik in Masowien“ (1970).
21. Fragment einer Preisausstellung der Volkskunst in Gostynin (1971).
22. Ausstellungsfragment „Bewaffnung in Polen“ (1964).
23. Ausstellung „Revolutionaere Kaempfe in Mazowsze und Podlasie in der Zeit der Oktoberrevolution“ (1967).

24. Fragment einer in Ciechanów exponierten Ausstellung (1970 r).
25. Ausstellung „Malerei der XX Zwischengriegsjahre“ (1968).
26. Ausstellung „Sezession in Polen“ (1967).
27. Erste Ausstellung der Sezessionkunst (1967).
28. Ausstellungsfragment „Zeitgenössische Kunstgewebe in Polen“ (1966).
29. Ausstellung „Afrikas Musik und Tanz“ (1964).
30. Ausstellungsfragment „Volkskunst von Masowien“ in Usti an der Elbe (Tschechoslowakei) im Jahre 1972.
31. Während der 33. Begegnung bei der Petroleumlampe hat Prof. Dr. Stanislaw Lorentz das Wiederaufbauproblem des Koenigsschlusses in Warszawa besprochen.
32. Ein Ausspracheabend im Museum des Prof. Dr. Lorentz mit dem Plocker Komitee des Wiederaufbaus des Koenigsschlusses in Warszawa.
33. Schloss der Masowischen Fuersten. Begegnung des I. Sekretäers des Stadt — und Kreiskomitee der P V A P, Mgr Kazimierz Janiak mit den Plocker Betriebsleitern, die die Hilfe bei der Einrichtung des neuen Museumssitzes bezweckte.
34. Ein Gastspiel des Theaters Baj Pomorski in Rahmen der Begegnungen bei der Petroleumlampe.
35. Während der 32. Begegnung bei der Petroleumlampe trat das Ansamble Fistulatores et Tubicinatores Varsovienses auf.
36. Urgunde des Goldenen Ehrenzeichens der Gesellschaft fuer Polnisch — Sowjetische Freundschaft, das dem Museum im Jahre 1970 erteilt wurde.
37. Schloss der Masowischen Fuersten.

